

Omgang en gedrag

Omgang en gedrag

Theorie

Desirée Haan
Hanneke van Rinsum
Heleen van Wingerden

eerste druk, 2001

Colofon

Auteursteam	Desirée Haan
	Hanneke van Rinsum
	Heleen van Wingerden
Illustraties	Verbaal - bureau voor visuele communicatie
Onderwijskundige	Anette Scholten
Redactie	Piet Hugten

Artikelcode: 26002.2

© 2001 Ontwikkelcentrum, Ede, Nederland
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, hetzij mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Ontwikkelcentrum.

Voorwoord

Deze uitgave bevat de onderwijseenheid Omgang en gedrag van de deelkwalificatie Uitvoeren paardenverzorgingswerkzaamheden. Voor de onderwijseenheid is er een uitgave met opdrachten en bronnen en een uitgave met theorie.

Opdrachten

Aan het begin van elke opdracht staat het opdrachtdoel. Daar staat wat je aan het einde van de opdracht moet kunnen. De opdrachten bevorderen de zelfwerkzaamheid. Met de opdrachten kun je je kennis in de praktijk toetsen of bepaalde vaardigheden trainen. Als je alle opdrachten met voldoende resultaat hebt uitgevoerd, beheers je de stof.

Bronnenoverzicht

Om de opdrachten uit te voeren heb je informatie nodig. Hiervoor kun je het bijbehorende theorieboek gebruiken. Maar je kunt ook andere bronnen raadplegen. In het bronnenoverzicht staat waar je allemaal informatie kunt vinden over de omgang met en het gedrag van paarden. Dit kunnen boeken zijn, maar ook vakbladen, folders, video's, het internet, etcetera.

Theorie

Het theorieboek bevat de theorie die je het meest nodig hebt en die niet gauw verandert.

Om het bestuderen en verwerken van de tekst gemakkelijker te maken kun je aan het einde van elke paragraaf verwerkingsvragen maken.

Namens het auteursteam wens ik je veel succes bij het werken met deze uitgave.

Het auteursteam

Inleiding

Het boek Omgang en gedrag bevat samen met de boeken Harnachement en transport en Verzorgen paard en stal het lesmateriaal voor de deelkwalificatie Uitvoeren paardenverzorgingswerkzaamheden (2J010).

In dit boek komt de herkomst van het huidige paard aan de orde. Hoe werd vroeger met paarden gewerkt en hoe heeft het paard zich ontwikkeld? Belangrijk onderdeel daarbij zijn de verschillende paarden- en ponyrassen.

Verder wordt aandacht besteed aan de omgang met paarden. Hoe moet je paarden vasthouden, monstere en dergelijke? Je maakt daarbij kennis met verschillende gedragingen van paarden. Een ervaren paardenverzorger moet natuurlijk meteen het humeur van zijn paarden kunnen inschatten. Een belangrijk onderdeel van de omgang met paarden vormt het longeren.

De auteurs

Inhoud

Voorwoord 5

Inleiding 6

1 De geschiedenis van het paard 9

- 1.1 De ontwikkelingsgeschiedenis van het paard 9
- 1.2 Het gebruik van het paard 13
- 1.3 Afsluiting 18

2 Extérieur en rassen 19

- 2.1 De bouw van het paard 19
- 2.2 Rassen 21
- 2.3 Signalement 29
- 2.4 Afsluiting 38

3 Gedrag en zintuigen 39

- 3.1 Het paard als kuddedier 39
- 3.2 Zintuigen 40
- 3.3 Gedrag 43
- 3.4 Afsluiting 46

4 Omgaan met paarden 47

- 4.1 Het geleiden en vastzetten van een paard 47
- 4.2 De gangen van het paard 55
- 4.3 Longeren 57
- 4.4 Afsluiting 62

Trefwoordenlijst 63

1 De geschiedenis van het paard

Oriëntatie

Om goed met paarden te kunnen omgaan moet je iets weten over hun eigenschappen en gedrag. In dit hoofdstuk leer je hoe het paard geworden is tot wat het nu is. Daardoor zul je ook beter begrijpen waarom er zoveel verschillende typen paarden zijn ontstaan. De mens heeft in de loop van duizenden jaren het paard voor allerlei doeleinden gebruikt. Je zult zien dat daardoor de geschiedenis van de mens en die van het paard heel vast met elkaar verbonden zijn.

1.1 De ontwikkelingsgeschiedenis van het paard

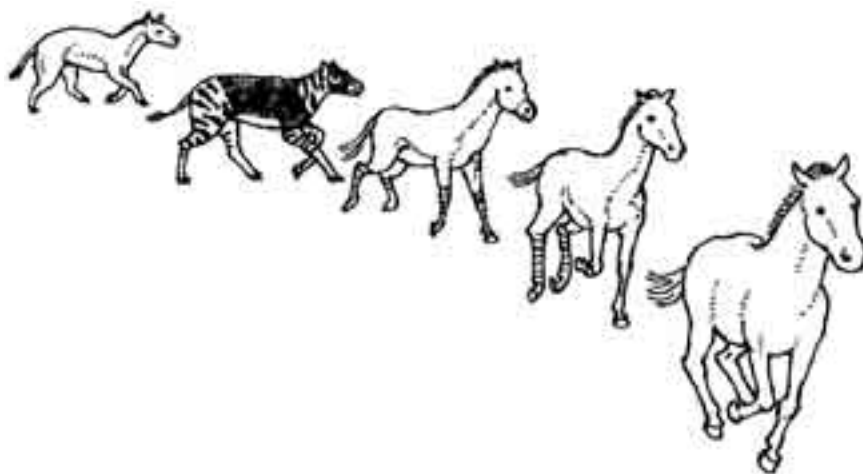
Waar het paard precies van afstamt, wanneer mens en paard voor het eerst met elkaar in contact kwamen, wanneer de mens paarden is gaan temmen om ze als rij- of lastdier te gebruiken, we weten er maar weinig van. Het is opvallend hoeveel verschillende paardenrassen er bestaan. Deze verschillen niet alleen in grootte, maar ook in lichaamsbouw en dus ook in manier van lopen. Denk ook eens aan alle verschillende haarkleuren. Hoe zijn deze rassen en typen ontstaan?

De prehistorie

<i>fossiele resten</i>	Men heeft <i>fossiele resten</i> (overblijfselen en afdrukken van beenderen) gevonden van de stamvader van ons huidige paard in gesteenten van 70 tot 75 miljoen jaar oud. Er bestaan zelfs volledige fossiele skeletten van deze voorvader, waarvan men aanneemt dat het de stamvader is van allerlei plantenetende hoefdieren, dus niet alleen van het paard.
<i>oerpaardje</i>	Deze stamvader zag er overigens absoluut niet uit als een paard zoals wij dat nu kennen. Dit <i>oerpaardje</i> was een klein dier met een schofthoogte van 25 tot 40 cm (dus de grootte van een vos) met vier behoorlijke tenen aan de voorbenen en vijf tenen aan de achterbenen, waarvan er slechts drie de grond raakten. Het leefde in moerassige bossen en at voornamelijk klimplanten, vruchten en bladeren. Uit dit dier ontwikkelden zich, via allerlei overgangsvormen, het huidige paard, de ezel en de zebra.

Fig. 1.1

De ontwikkeling van het paard gedurende ongeveer 55 miljoen jaar.

Deze ontwikkeling werd mede veroorzaakt door de veranderingen die de aarde onderging. Als gevolg van vulkanische uitbarstingen ontstonden gebergten en hoogvlaktes en de leefomstandigheden voor het oerpaardje veranderden. Ongeveer 20 miljoen jaar geleden kwam er een nieuwe plantenfamilie tot ontwikkeling: de grassenfamilie. Deze planten veroverden in snel tempo de drogere gebieden op het noordelijk halfrond en er ontstonden nieuwe grasvlakten waarvan veel diersoorten profiteerden.

territorium

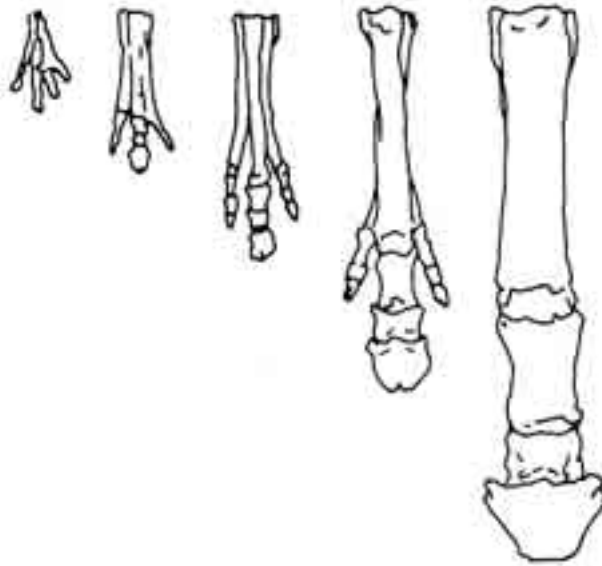
Het oerpaardje verplaatste zijn *territorium* (leefgebied) naar hoogvlaktes en grasvlaktes, waar hij door zijn wendbaarheid en snelheid in staat was aan zijn natuurlijke vijanden te ontkomen en waar hij tevens voldoende voedsel kon vinden: hij werd een graseter.

Langzamerhand begon hij steeds meer op een paard te lijken en de schofthoogte werd 100 cm (we zijn ondertussen wel 40 miljoen jaar verder!). Zijn tanden veranderden in speciale snijtanden en kiezen om de taaie grassen te kunnen vermalen. Zijn ogen en oren kregen een andere vorm en plaats om beter te kunnen horen en zien tijdens het zoeken naar voedsel. Dit was nodig om te kunnen overleven, want op tijd vijanden ontdekken en een groot gebied overzien waren van levensbelang.

rudimentaire lichaamsdelen

Tijdens die hele ontwikkeling spelen zich ook allerlei veranderingen in de voet af. Deze heeft nu nog maar een teen, de zijtenen zijn helemaal verdwenen. In een moeras hadden deze nut, op de grasvlakte niet meer. Overigens zijn deze tenen nog aanwezig als *rudimentaire lichaamsdelen*. Dat wil zeggen: restjes van lichaamsdelen die hun functie verloren hebben en zich daarom niet meer ontwikkelen. Denk maar aan de beide griffelbeentjes, de zwilwrat en het spoor in de vetlok. Het paard ging ertoe over om op de punt van de ene teen te lopen. De benen ontwikkelden zich om lang te kunnen rennen tijdens een vlucht. De benen werden lang en dun, zodat ze minder energie eisten tijdens het voortbewegen, waardoor vluchten langer vol te houden was.

Fig. 1.2
Ontwikkeling van de
paardenvoet gedurende
55 miljoen jaar.

Deze paardjes leefden in Noord-Amerika en verspreidden zich vandaar naar Zuid-Amerika en Azië (in die tijd, 15 miljoen jaar geleden, zat Noord-Amerika nog met een landtong vast aan Siberië).

Via Azië kon ook Europa bereikt worden, evenals Afrika. Het enige werelddeel dat niet bereikt kon worden, was Australië.

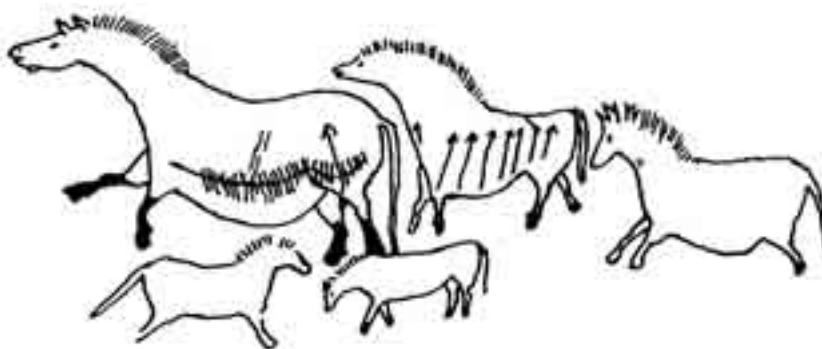
Toen kwamen de ijstijden (ongeveer een miljoen jaar geleden tot 9000 v.Chr.). In deze tijd werd een groot deel van het noorden van de wereld een aantal malen door een grote ijskap bedekt. Daardoor veranderde de plantengroei en veel paardachtigen werden naar het zuiden verdreven, richting Afrika en het Midden-Oosten. Zo ontstonden er verschillende typen wilde paarden: zwaargebouwde typen, die tegen een redelijk koud klimaat konden en kleinere steppenpaarden. Dat de oorspronkelijke paarden in Amerika 8000 jaar geleden uitstierven, ligt niet aan de ijstijden, maar heeft een andere, onbekende, oorzaak. Het paard is na Columbus (1492) pas weer in Amerika ingevoerd door de kolonisten.

Het Stenen Tijdperk

Het eerste contact tussen mens en paard moet in het Stenen Tijdperk hebben plaatsgevonden, toen de mens nog in grotten woonde en leefde van de jacht en de visvangst. In Zuid-Frankrijk zijn op de muren van grotten afbeeldingen gevonden van paarden. De meeste schilderijen zijn jachttafereelen, zodat hieruit moet worden opgemaakt dat het paard voor de mens een belangrijk wild was; zowel het vlees als de huid en de beenderen werden gebruikt. Deze mening wordt nog versterkt door de enorme hoeveelheden opgestapelde paardenbotten die men hier en daar gevonden heeft.

Fig. 1.3

Prehistorische tekening van wilde paarden in de grotten van Lascaux in Zuid-Frankrijk.

Door deze botten en de muurschilderingen kunnen we ons een aardig beeld vormen van het paard uit die tijd (20 000 jaar geleden): een schofthoogte van ongeveer 1,40 m, een groot hoofd met grote tanden en grote stevige benen.

Van dit type leven er in Europa en Azië nog steeds exemplaren in het wild: het zogenaamde przewalskipaard. Dit paard kan als voorouder van ons huidige koudbloedpaard worden genoemd. Er kwam in het Stenen Tijdperk echter ook al een lichter slag paarden voor, zoals ook door botvondsten is bewezen.

Na de ijstijden (vanaf 9000 v.Chr.)

In Europa leefden nu verschillende, grotere en kleinere paardentypen. Deze kruisten zich met elkaar, waardoor langzamerhand allerlei verschillende vormen ontstonden. De Britse eilanden waren echter omstreeks 15 000 v. Chr. (tijdens de ijstijden) losgeraakt van de rest van Europa. Men neemt aan, dat daar vooral de kleinere typen stevige paarden, die goed tegen de kou konden, leefden. Pas in ongeveer 1000 v. Chr., in de Bronstijd, waren de mensen in staat boten te bouwen die sterk genoeg waren om vee te vervoeren, waardoor er toen pas weer andere paarden konden worden ingevoerd. Dit betekent, dat er 14 000 jaar lang voornamelijk kleine paardentypen aanwezig waren op de Britse eilanden. Gedurende deze periode kruisten deze kleine typen zich onderling, waardoor er allerlei mengvormen ontstonden. Pas later werden deze typen weer beïnvloed door paarden die in Engeland werden ingevoerd door de Romeinen en de Vikingen (0 - 1000 n.Chr.) Dit verklaart, waarom er juist in Groot-Brittannië en Ierland zoveel verschillende ponyrassen zijn ontstaan.

Het paard wordt door de mens getemd

Op de Zuid-Russische steppen werd ongeveer 4000 jaar voor Christus de tarpan getemd. Dit edele, muisgrijze, paardje kwam ook in Europa in het wild voor. Vanuit de Russische steppe is dit paardje terechtgekomen in Perzië, Egypte, Griekenland en tenslotte Rome, maar ook in China, waar men begon met deze paarden te fokken en ze te gebruiken als trekdier, lastdier en rijdier. Er ontwikkelden zich ruitervolken, die vanuit Azië grote delen van het Midden-Oosten veroverden. Hun ruitercultuur had grote invloed op de volkeren in Europa. Bij de oude Grieken werden al 600 jaar voor Christus tijdens de Olympische Spelen wedrennen gehouden met aangespannen paarden en bereden paarden.

De oudst bekende handleiding voor het paardrijden werd 400 jaar voor Christus geschreven door de beroemde Griekse generaal en schrijver Xenophon.

Vragen 1.1

- a Wat zijn fossiele resten?
- b Wat zijn rudimentaire lichaamsdelen?
- c Welke rudimentaire lichaamsdelen zijn er nog te vinden bij het paard?
- d De fossiele resten van het oerpaardje werden vooral in Amerika gevonden. Waarom vond Columbus dan geen paarden in Amerika?
- e Welke wilde paardentypen spelen een rol in de ontstaansgeschiedenis van het paard?
- f Er bestaan heel veel ponyrassen van Britse oorsprong. Hoe komt dat?

1.2 Het gebruik van het paard

Nadat het de mens gelukt was om het paard zodanig te temmen, dat men erop kon rijden of het kon gebruiken voor het trekken van wagens, bleken er heel veel toepassingen voor het paard te zijn. De mens heeft sindsdien het paard ingezet voor alle situaties waarbij de kracht of de snelheid van het paard kon worden gebruikt. Pas nadat de verbrandingsmotor veel functies van het paard overnam, is men het paard vooral voor sport en ontspanning gaan gebruiken.

Het paard in de oorlog

Fig. 1.4
*Egyptische soldaten met
strijdwagen.*

Paarden werden al voor het begin van onze jaartelling vaak ingezet bij de oorlogvoering: de cavalerie. Julius Caesar nam op zijn veldtochten door Europa (omstreeks 50 v.Chr.) een uitgebreide cavalerie mee. De Arabieren begonnen omstreeks het jaar 600 een groter en edeler type te fokken met lange benen en een elegante gang. Deze paarden kwamen in Europa terecht toen de Moren in 711 de Straat van Gibraltar overtrokken en Spanje te bezetten. Ze bleven er zowat 700 jaar. In de Middeleeuwen (500 tot 1500) kreeg men steeds meer behoefte aan grotere, sterkere paarden, omdat de ridders steeds zwaardere uitrustingen droegen. Zelfs de paarden droegen vaak een harnas!

cavalerie

Kleinere, lichtgebouwde paarden deden dienst als snel vervoermiddel. Toen rond 1550 het buskruit en het vuurwapen werden uitgevonden, was er geen behoefte meer aan zwaar geharnaste ridders, die elkaar met zwaarden en lansen te lijf gingen.

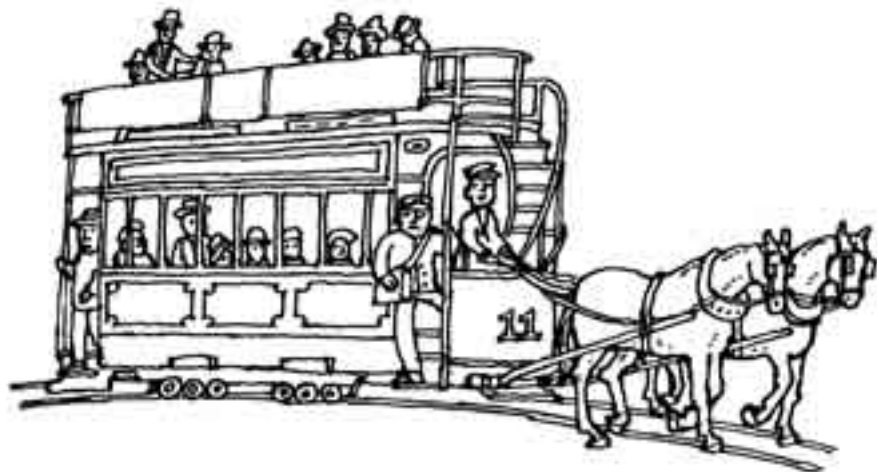
Paarden werden daarna vooral gebruikt als trekpaard voor kanonnen en gewapende cavalerie. De adel gebruikte het paard ook voor de jacht.

Tot in het begin van de twintigste eeuw is het gebruik van het paard voor militaire doeleinden zeer belangrijk geweest. De Slag bij Waterloo (1815) was de laatste grote slag in Europa waarbij grote brigades cavalerie werden ingezet: Napoleon had de beschikking over 16 000 paarden, zijn tegenstanders hadden er 13 000. Zelfs in de Eerste en Tweede Wereldoorlog werden nog grote groepen paarden ingezet, maar door de komst van de tank verloor de cavalerie te paard zijn bestaansrecht. Toch zijn er nog steeds in veel landen brigades bereden cavalerie: ze worden vooral ingezet bij officiële ceremonies. Wel bestaat er nog steeds bereden politie.

Vervoer met paarden

Paarden hebben altijd al een rol gespeeld in het vervoer van mensen en goederen. Te paard was vaak de snelste manier om van de ene naar de andere plaats te komen, zeker in een tijd dat er nog nauwelijks wegen waren. Later, toen de steden steeds groter werden en er wel redelijk goede wegen waren, werd er meer gebruik gemaakt van karren en koetsen, die door paarden werden getrokken. In de negentiende eeuw werden er alleen al in Londen 23 000 paarden gebruikt voor personenvervoer. Daar komt dan al het goederenvervoer nog bij! In New York leefden in 1850 meer dan 150 000 paarden. Je kunt je de verkeersopstoppen door al die karren en de lucht van de mest op de straten misschien wel voorstellen.

Fig. 1.5
De paardentram.

In de grote steden reden ook paardentrams, totdat in 1880 de eerste elektrische tram in gebruik werd genomen.

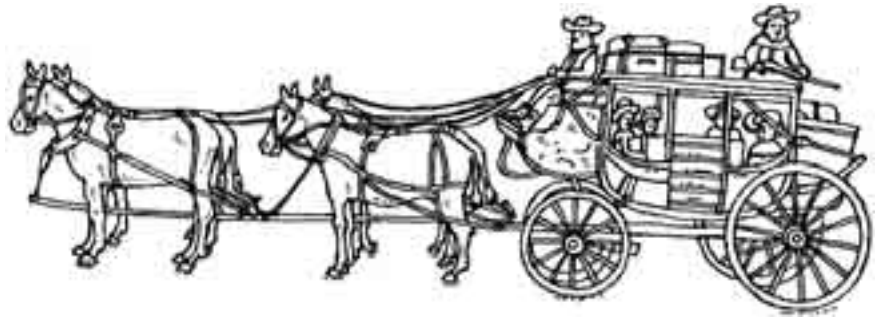
Paarden zijn ook heel lang gebruikt voor de trekschuit. Door heel Europa lag een uitgebreid netwerk van kanalen, waarover personen en goederen vervoerd werden met door zogenaamde jaagpaarden getrokken schuiten. Nog steeds kun je langs heel veel rivieren en kanalen de jaagpaden vinden. De komst van de spoorwegen (rond 1850) maakte een eind aan dit soort vervoer.

Tegenwoordig vindt er weinig vervoer door paard en wagen meer plaats. Aan het einde van de negentiende eeuw begon de auto aan zijn opmars. Toch zijn er in Nederland nog wel een aantal stalhouders die vervoer per koets kunnen leveren, trouwkoetsjes bijvoorbeeld. En wie kent niet die beroemde bierwagens, getrokken door een span prachtige trekpaarden?

Het paard als schakel in de communicatie

Voor de komst van de moderne communicatiesystemen als radio, telefoon en internet speelde het paard een belangrijke rol bij de communicatie. Post werd vroeger door ruiters, later door postkoetsen, over grote afstanden bezorgd.

Fig. 1.6
Amerikaanse postkoets.

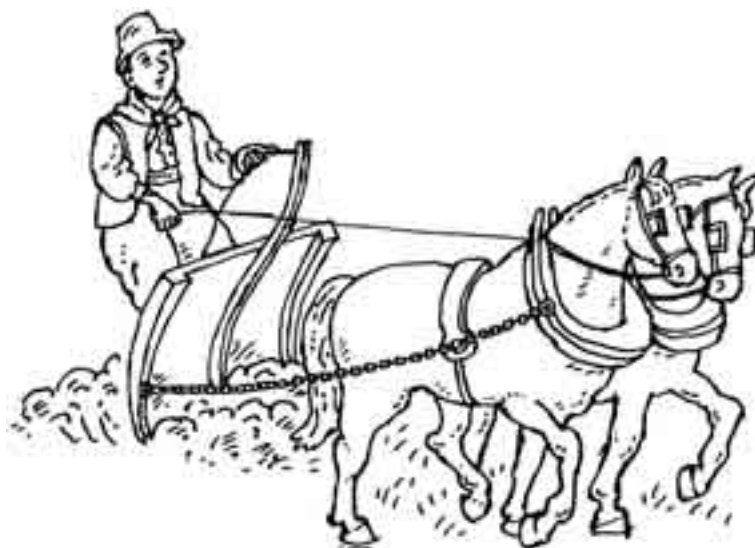

Ook toen de spoorwegen een groot deel van de taak van de postkoetsen overnamen, bleven er nog jaren postbestellers rijden van de spoorwegstations naar de plaatselijke postkantoren.

Het paard in de landbouw

In Europa ontwikkelden zich in de Middeleeuwen sterkere oorlogspaarden als gevolg van de zware harnessen die de ridders droegen. Deze paarden staan aan de basis van de moderne, zware trekpaardrassen zoals de Shire, de Percheron, de Belg en de Clydesdale. Toch gebruikten de boeren nog heel lang vooral ossen voor het zware werk in de landbouw. Toen men in de achttiende eeuw steeds meer getrokken landbouwmachines ging gebruiken, zoals zaaimachines en verbeterde ploegen, bleek het paard een veel betere oplossing dan de os, omdat het paard een snellere en gelijkmatiger gang heeft dan de os.

Fig. 1.7
Paarden trekken een
landbouwwerktuig.

horsekiller

Vooral in Amerika ontwikkelde men vanaf 1850 enorme landbouwmachines om de grote akkers mee te bewerken. Het toppunt was wel een maaidorsmachine van twaalf meter breed, getrokken door een span van 42 paarden. De zogenaamde *horsekiller* was een zware ploeg getrokken door acht paarden. Toen in 1940 de tractor kwam, werden er alleen al in Amerika twintig miljoen paarden overbodig. Dit leverde natuurlijk wel extra land op, dat niet meer nodig was voor het telen van paardenvoer, maar men miste wel de paardenmest. Tegenwoordig zijn er nog wel boeren die het land met paarden bewerken, maar zij zijn wel een uitzondering.

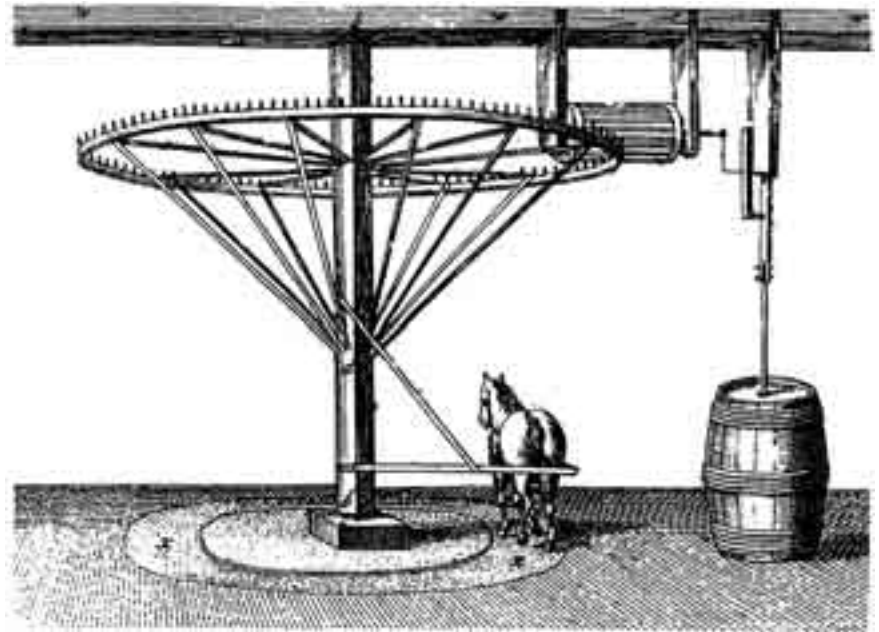
Een heel bijzondere manier van paardengebruik in de landbouw is de inzet van paarden bij het hoeden van vee. Iedereen kent wel de verhalen van de cowboys in Amerika, die grote kuddes vee over de prairies dreven. Omdat deze veedrijvers weken lang onderweg waren, moesten zij comfortabele zadels hebben die genoeg opbergmogelijkheden hadden voor hun dekens en gereedschap. De zadels die ze daarvoor gebruikten, hadden een knop waaraan de lasso kon worden vastgemaakt. De brede flappen over de beugelriemen beschermden de cowboy tegen doorrijden en nat worden van het paardenzweet. De grote, houten stijgbeugels die bedekt waren met leer, beschermden de voeten tegen de kou. Het westernzadel dat tegenwoordig bij het westernrijden wordt gebruikt, laat dit nog zien.

Op de uitgestrekte vlaktes van Noord- en Zuid-Amerika en Australië wordt nog steeds op een dergelijke manier vee bijeen gedreven.

De paardenkracht in de industrie

Eeuwenlang leverden paarden hun trekkracht aan allerlei machines. Nog steeds wordt het vermogen van allerlei machines vaak uitgedrukt in pk (paardenkracht). In kleine bedrijfjes lieten zij molens draaien om bijvoorbeeld olie uit zaden te persen. Veel paarden sleten hun dagen in een stadmolen die een machine-as aandreef. De stoommachine, en nog weer later de dieselmotor, maakte hieraan een eind. In de mijnbouw is veel langer gebruik gemaakt van paarden. Zij draaiden de as van de takels bij de mijnschachten en sleepten kolenwagens. In Engeland leefden tot 1994 duizenden pony's onder de grond. Zij werden ondergronds gestald en trokken de wagentjes met kolen over rails naar de schacht, waar de kolen werden opgetakeld.

Fig. 1.8
*Paard drijft een
boterkarnmachine aan.*

Ook in de houtindustrie en de bosbouw werd veel gebruik gemaakt van paarden. Zware boomstammen werden door zesspannen paarden over rails de hellingen opgetrokken. Hieraan maakte de komst van tractors en vrachtwagens een eind. In Nederland gebruikt Staatsbosbeheer de laatste jaren juist weer meer trekpaarden om boomstammen uit het bos te slepen. Zo wordt aan het bos veel minder schade toegebracht dan wanneer de stammen met de tractor worden weggesleept.

Het circuspaard

Romeins rijden

Al in het oude Griekenland en bij de Romeinen speelde de paardendressuur in het circus (Latijn voor cirkel) een grote rol. Behalve de dressuur werd ook het *Romeins rijden* vertoond, waarbij een ruiter wijdbeens op twee rondgalopperende paarden staat. Hieruit is het voltigieren ontstaan. Het rondtrekkende circus is door de eeuwen heen een volksvermaak gebleven, waarbij de paarden steeds een belangrijke plaats hebben gehad. In 1769 werd in Londen de eerste circuspiste met overdekte tribune gebouwd. Naast allerlei ander vermaak door clowns, acrobaten en andere dieren bleven de paardendressuurnummers het belangrijkste onderdeel van het programma. Hierin traden ruiters op die hun opleiding hadden genoten aan bekende cavaleriescholen.

Paardensport

Waarschijnlijk zijn paarden al gebruikt voor de wedstrijdssport sinds ze door de mens getemd zijn. Er is een handboek gevonden uit 1360 v.Chr. geschreven door een stalmeester van de Hittieten (een ruitervolk in Klein-Azië) met daarin een uitgebreid trainingsprogramma voor aangespannen paarden. In Perzië en China werden 2500 jaar geleden al ruiterspelen gehouden met een bal, die erg lijken op het polo van tegenwoordig. Paardenrennen voor een wagen of onder het zadel waren bij de Grieken en Romeinen heel populair en nog steeds worden in Mongolië ongeveer op dezelfde manier paardenrennen gehouden.

	In Groot-Brittannië heeft men een lange traditie in de rensport (al sinds de zeventiende eeuw). Speciaal voor dit doel werd de Engelse volbloed gefokt. Ook de hindernisrennen, die oorspronkelijk uit de jacht voortkomen, zijn vooral in Groot-Brittannië populair.
<i>draf sport</i>	De <i>draf sport</i> (draver voor een wedstrijdkarretje) is in de rest van Europa meer geliefd dan de paardenrennen, vooral in Italië en Frankrijk worden meer dravers gefokt dan Engelse volbloeds.
<i>endurance</i>	Andere takken van paardensport zijn natuurlijk de dressuur, de springsport en het terreinrijden. Daarnaast worden de laatste jaren de <i>endurance</i> (het lange-afstandsrijden) en het westernrijden steeds populairder. Een speciale plaats neemt het aangespannen rijden in. Aan het eind van de negentiende eeuw was de mensport al een erkende sport in Europa en in 1969 werd het menen als wedstrijdsport internationaal erkend. Naast de professionele paardensport zijn grote aantallen mensen bezig met paarden voor recreatie en ontspanning. De populariteit van de paardensport is in Nederland pas na de Tweede Wereldoorlog gegroeid, waarbij vooral eind jaren zestig de publieke belangstelling enorm toenam. Een half miljoen mensen is op een of andere manier actief betrokken bij sport en recreatie met paard en pony, waarbij de ruitersport (dressuur, springen, terreinrijden en recreatief rijden) het belangrijkste is. Ook de draf- en rensport is een belangrijke tak. Het aangespannen rijden in wedstrijdverband en als recreatie is een derde vorm van paardengebruik in Nederland.

Vragen 1.2

- Wat is er de belangrijkste oorzaak van dat het transport door paarden grotendeels is verdwenen?
- De meeste takken van paardensport zijn ontstaan uit nuttig gebruik in het verleden. Noem drie takken van paardensport en vertel waaruit ze zijn ontstaan.
- In de Middeleeuwen gebruikten de ridders zware paarden. Waarom kwam daar opeens minder behoefte aan?
- Hoe is het Arabische paard in Europa terechtgekomen?
- Voor welk doel is de Engelse volbloed gefokt?
- Wat waren de belangrijkste functies van het paard in Nederland voor 1940?

1.3 Afsluiting

Het paard is in de loop van 55 miljoen jaar ontstaan uit een klein oerpaardje met meerdere tenen aan iedere voet. Het heeft zich aangepast aan de veranderende levensomstandigheden en overleefde grote klimaatveranderingen. De mens temde het wilde paard en gebruikte het voor allerlei doelen, waaronder de oorlogvoering lange tijd erg belangrijk was.

Minstens even belangrijk was de rol van het paard in de landbouw en het vervoer van goederen en personen. Als gevolg van de industrialisatie en de mechanisatie is aan die taken van het paard grotendeels een einde gekomen. In de plaats daarvan is het paard een rol gaan spelen bij ontspanning en sportbeoefening, op recreatief niveau en als topsport.

Deze omschakeling is in Nederland na de Tweede Wereldoorlog op gang gekomen, waarbij vooral eind jaren zestig de publieke belangstelling enorm toenam.

2 Exterieur en rassen

Oriëntatie

In de loop van de geschiedenis heeft het paard zich uiteindelijk ontwikkeld tot wat het nu is: een hoefdier dat op slechts een teen loopt. Door onderlinge kruisingen en later door gericht fokbeleid is een veelheid aan verschillende rassen ontstaan, alle met hun eigen typische raskenmerken.

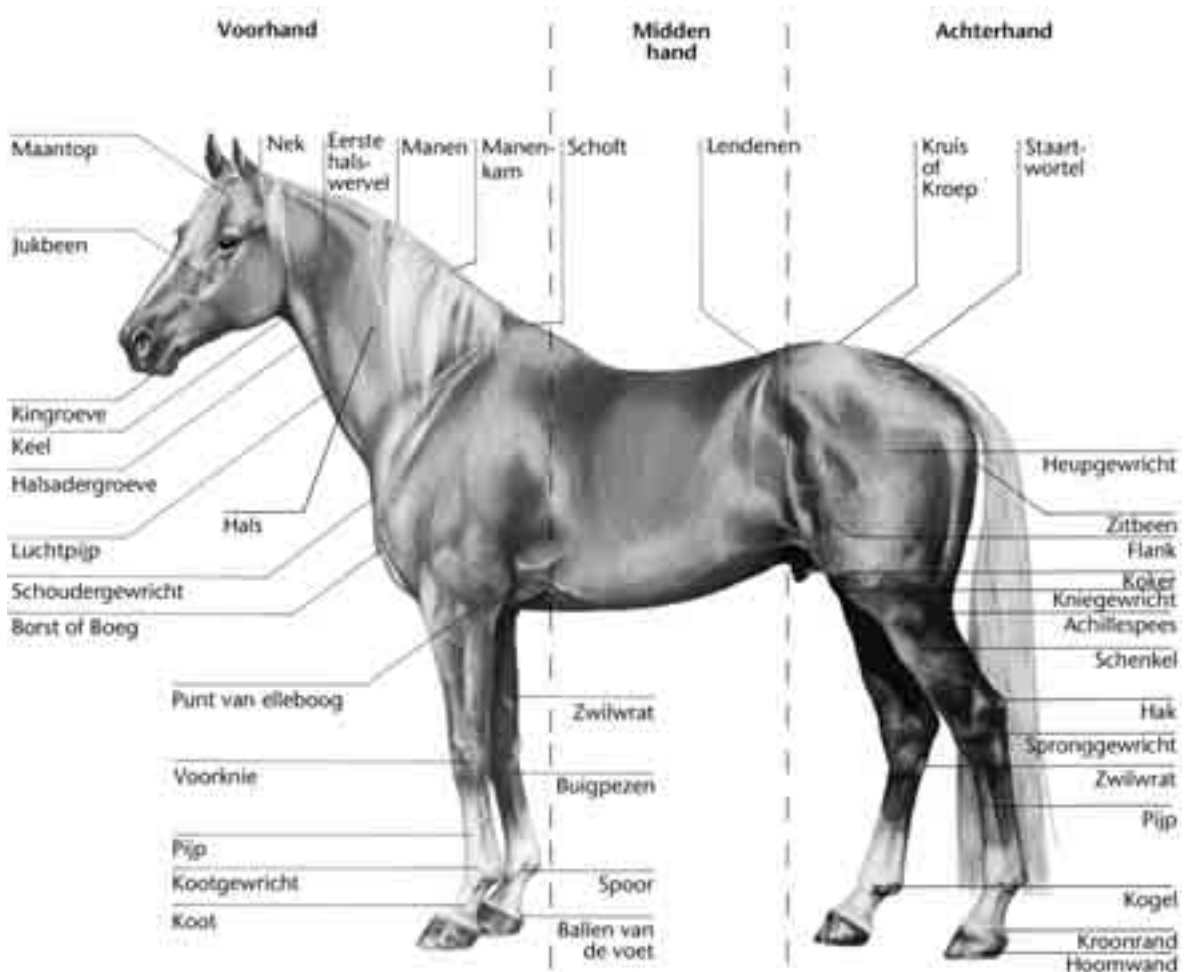
2.1 De bouw van het paard

Of je nu te maken hebt met een klein of een groot paard, de onderdelen waaruit het paard is opgebouwd, zijn hetzelfde. Om spraakverwarring te voorkomen is het belangrijk dat iedereen dezelfde woorden gebruikt voor dezelfde lichaamsdelen van het paard.

Het exterieur

Bij de meeste beroepen heb je te maken met vaktaal. Dat is in de paardenwereld ook zo. We gebruiken allerlei vaktermen als we het hebben over de verschillende lichaamsdelen van het paard. Deze vaktermen zijn ontstaan gedurende de duizenden jaren dat de mens omgaat met het paard. Het is natuurlijk nodig dat je deze termen kent, want anders begrijp je vaak niet waarover anderen het hebben. In figuur 2.1 zie je de buitenkant van het paard afgebeeld. Dat noem je het *exterieur*.

Fig. 2.1 Exterieur van het paard.

- Vragen 2.1**
- a Als je je eigen been vergelijkt met het achterbeen van een paard, waar zit dan bij jou het spronggewricht?
 - b Hoe heet bij jou wat bij een paard de voorknie heet?
 - c Bekijk eens waar de knie en de elleboog van het paard zitten. Heeft een paard geen bovenbenen?
 - d Komt de koker bij ieder paard voor?

2.2 Rassen

Doordat de mens al eeuwenlang paarden fokt voor allerlei verschillende doeleinden, zijn er in de loop van de tijd zeer veel verschillende rassen ontstaan.

De plaats van het paard in het dierenrijk

Het paard behoort tot de:

Stam: gewervelde dieren
Klasse: zoogdieren
Orde: onevenhoevige
Familie: Equidae
Geslacht: Equus
Soort: Equus caballus (paard) (Equus asinus is de ezel)

Wist je dat ...

... het grootste paard een kruising was Percheron x Shire, een schofthoogte had van 2,16 meter, 1350 kg woog, werd geboren in 1959 en overleed in 1972?

... het zwaarste paard Brooklyn Supreme heette, een Belgisch trekpaard was, 1440 kg woog en dat deze hengst 1,98 meter hoog was?

... het kleinste paardenras de Falabella is, met een schofthoogte tussen de 30 en 74 cm en een gewicht tussen de 18 en 36 kg?

Temperament

- temperament* De verschillende paardenrassen worden ingedeeld op basis van *temperament*. Daaronder verstaan we de manier waarop het paard zich uit. Paarden met veel temperament zijn gevoelig, bereid tot prestaties en moedig. We kennen daarbij de volgende drie groepen.
- volbloeds* – *Volbloeds*. Lichte rijpaarden met een woestijnoorsprong. Zij zijn het resultaat van zuiver fokken over een lange periode, zonder met andere rassen te zijn gekruist. Ze zijn zeer temperamentvol, kunnen grote prestaties leveren en kunnen met weinig voedsel en water toe.
 - warmbloeds* – *Warmbloeds*. Alle paardenrassen die niet tot de zware trekpaarden behoren. Vaak is in deze rassen een behoorlijke invloed van de Engelse volbloed te herkennen, omdat ze ontstaan zijn door kruisingen.
 - koudbloeds* – *Koudbloeds*. Alle rassen van zware werkpaarden, die voornamelijk in stap gebruikt worden. Ze hebben een rustig temperament.

Volbloeds en warmbloeds hebben meestal een lang en smal lijf, terwijl de koudbloeds juist een diepere borst en kortere, zwaardere benen hebben dan warmbloeds met dezelfde schofthoogte. Ook de hoeven van koudbloeds zijn in verhouding erg breed.

Paarden- en ponyrassen

stamboeken
open stamboeken
gesloten stamboeken

De verschillende paarden- en ponyrassen zijn onder andere op basis van afstamming en uiterlijke kenmerken ondergebracht in *stamboeken*. Sommige daarvan zijn *open stamboeken*, dat wil zeggen dat zij een mengvorm zijn van verschillende oorsprong (voorbeelden: KWPN en Welsh). Andere stamboeken zijn *gesloten stamboeken*, ze hebben puur bloed (voorbeelden Fries en IJslander). Een stamboek is eigenlijk een register dat wordt bijgehouden door een stamboekvereniging. Driejarige hengsten en merries kunnen worden ingeschreven na een uitgebreide keuring op exterieur en prestaties. Veulens kunnen al worden ingeschreven in het veulenboek, als de ouders voldeden aan de normen van het stamboek. Voor merries die wel voldoen aan de exterieureisen, maar van wie over de afstamming niet voldoende bekend is, heeft men meestal een hulpboek.

De meeste stamboeken voeren een brandmerk, dat op een bepaalde plaats moet zijn aangebracht. Dit is het bewijs dat een paard bij een stamboek geregistreerd staat.

paardentypen

Paarden worden soms ook in typen verdeeld. *Paardentypen* worden niet tot een bepaald ras gerekend, omdat ze geen vastgestelde kenmerken hebben. Daarom kunnen ze ook niet in een stamboek worden ingeschreven. Je moet hierbij denken aan paardentypen als de polo-pony, het jachtpaard of de Ierse cob. Ze hebben geen vastliggend patroon in hun afstamming, maar het zijn heel herkenbare typen die voor een bepaald doel gebruikt worden. In sommige stamboeken maakt men een verdere onderverdeling in typen voor een bepaald doel, bijvoorbeeld binnen het KWPN.

pony

Wanneer spreek je nu van een paard en wanneer van een pony? Die vraag is niet zo eenvoudig te beantwoorden. In het algemeen bepaalt de schofthoogte dat. Bij de internationale paardensport is bepaald dat je boven 147,9 cm van een paard spreekt, daaronder is het een *pony*. Binnen de Nederlandse paardensport mag je tot 157 cm van een pony spreken, zoals bijvoorbeeld bij Welsh-sectie K. Toch is niet alleen de schofthoogte bepalend. Ook al is een Fjord niet zo groot, het is wel degelijk een paard. Noren zouden zich beledigd voelen als je het een pony noemde!

Bij ponywedstrijden bestaat er een verdeling van de pony's in categorieën. Let daarbij op het verschil in de aanduidingen 'tot'en 'tot en met'.

- Categorie A gaat tot 1,17 m schofthoogte.
- Categorie B gaat vanaf 1,17 m tot 1,27 m.
- Categorie C gaat vanaf 1,27 m tot 1,37 m.
- Categorie D gaat vanaf 1,37 m tot en met 1,479 m.
- Categorie E gaat vanaf 1,481 m tot 1,57 m.

Bij de bespreking van het Welsh ponystamboek zul je zien dat dit stamboek er nog een eigen verdeling op na houdt in secties op basis van schofthoogte.

De warmbloeds

KWPN

Koninklijk Warmbloed Paardenstamboek Nederland. Dit paard wordt gefokt in drie typen:

- 1 basistype (tegenwoordig het Gelderse type genoemd),
- 2 tuigpaardtype,
- 3 rijpaardtype (verreweg de grootste groep).

Het KWPN is een typisch voorbeeld van een open stamboek. Men kruiste Groninger en Gelderlander, vervolgens kruiste men het nageslacht met Engelse volbloeds. De nakomelingen hiervan werden weer gekruist met verwante Duitse warmbloeds. Het eindresultaat noemt men de Nederlandse warmbloed.

Fig. 2.2
Rijtuig met tuigpaard.

NRPS

Het Nederlands Rijpaarden en Pony Stamboek kent drie registers:

- 1 Nederlandse rijpony met Arabisch bloed (NPA), de pony's moeten minimaal 25% Arabisch bloed voeren;
- 2 Nederlands rijpaard met Arabisch bloed (NRA), de paarden moeten minimaal 12,5% Arabisch of Anglo-Arabisch bloed voeren;
- 3 Anglo-Arabische volbloedpaarden (AA), een gesloten fokrichting waarin paarden worden ingeschreven die uitsluitend Arabisch en Engels volbloed voeren.

Het Friese paard

Dit is het enige echte Nederlandse paardenras. Het is al een heel oud ras, dat al in de Romeinse tijd bekend was. De Fries heeft veel andere paardenrassen beïnvloed, zoals de Noorse Døle Gulbrandsdal en de Engelse Fell. Het ras is bijna uitgestorven geweest. In 1913 waren er nog maar drie Friese hengsten. Dankzij het brandstoftekort in de Tweede Wereldoorlog gingen de boeren weer meer paarden gebruiken en er werd een nieuw stamboek opgericht. Vroeger stond dit paard alleen bekend als werkpaard of tuigpaard. Tegenwoordig is het dier ook erg populair bij recreatieruiters en voor dressuur.

Kenmerken:

- schofthoogte 1,50 - 1,55 m,
- kleur altijd zwart,
- veel behang (lange staart, manen en sokken),
- weinig tot geen witte aftekening,
- veel knie-actie met lopen,
- fraai hoofd,
- hellend kruis.

De Harddraver

Dit stamboek bestaat uit veel verschillende rassen. Zo zit er American Standardbred in, Franse draver, Engels volbloed en Arabisch volbloed.

Kenmerken:

- zeer snelle en ruime draf,
- schofthoogte 1,60 m.

Duitsland heeft zeer veel warmbloedrassen, onder andere:

- Hannoveraan,
- Trakehner,
- Holsteiner,
- Oldenburger.

Volbloeds

Het Arabische volbloedpaard

Dit paardenras is een van de oudste rassen en valt op door zijn soberheid en hardheid, dat wil zeggen dat het maar weinig voedsel en water nodig heeft en toch grote prestaties kan leveren. Het is een typisch woestijnpaard, dat omstreeks het jaar 600 door de Arabieren werd gefokt uit al bestaande oosterse paarden. De Arabier wordt gezien als de basis van alle paardenrassen ter wereld; in de loop van de eeuwen heeft het op allerlei rassen invloed gehad. Het wordt nog steeds veel ingekruist met andere rassen. Dit wordt gedaan om de andere rassen wat meer temperament te geven, een lichtere bouw en wat meer uitstraling. Vroeger werden Arabieren alleen voor de show gehouden. Tegenwoordig zien we ze steeds meer in de dressuur, endurance en het westernrijden.

Ook rennen worden er gehouden onder de vlag van DARC (Dutch Arabian Racing Committee).

Het Nederlandse stamboek heet AVS (Arabisch Volbloedpaarden Stamboek). Dit stamboek registreert volgens de regels van de WAHO (World Arabian Horse Organisation).

Kenmerken:

- rank, sierlijk en elegant van bouw;
- heeft vijf lendenwervels in plaats van zes;
- heeft zestien staartwervels in plaats van achttien;
- veel temperament;
- schofthoogte 1,45 - 1,50 m.

Ook al is de Arabier meestal niet groot, hij wordt altijd paard genoemd, hoe klein hij ook is.

Het Engelse volbloedpaard

Het Engelse volbloedpaard is een heel bekend paardenras, dat vooral gebruikt wordt voor de vlakke en hindernisbaan. Voor dit gebruik worden de paarden zo gefokt, dat ze op tweejarige leeftijd al mee kunnen doen aan wedrennen. Daarnaast wordt het ras ook gebruikt al rij-, spring- en dressuurpaard. Een aantal goedgekeurde volbloedhengsten wordt gebruikt ter veredeling van het KWPN-paard.

De Engelse volbloed is ontstaan doordat in de achttiende eeuw een aantal Engelse renpaarden werd gekruist met drie oosterse hengsten. Deze worden beschouwd als de stamvaders. Alle Engelse volbloeds stammen in mannelijke lijn van hen af.

De klassieke rennen worden gehouden op driejarige leeftijd. De registratie in Nederland gebeurt door de NDR (stichting Nederlandse Draf- en Rensport).

Kenmerken:

- veel temperament;
- rank van bouw;
- kan hoge snelheden bereiken in galop en draf;
- schofthoogte 1,60 - 1,65 m.

De Anglo-Arabier

Zoals bij het NRPS beschreven, zijn deze paarden ontstaan uit een kruising van Engels en Arabisch volbloed. Vooral in (Zuid-)Frankrijk worden deze paarden veel gefokt en gebruikt in rennen. Het ideale type heeft 1/3 Engelse en 2/3 Arabische volbloed in de afstamming.

Koudbloeds

Het Nederlandse Trekpaard

Doordat er nog maar weinig paarden voor de trekdienst worden gehouden, is dit ras sterk in aantal verminderd. Het Nederlandse trekpaard is identiek aan het Belgische trekpaard.

Kenmerken:

- gewillig en rustig;
- schofthoogte 1,55 - 1,60 m;
- breed en zwaar paard;
- veel behang aan de benen.

De (Pinzgauer) Noriker

Dit is een lichter slag koudbloed dan het Belgische trekpaard en wordt vooral in Zuid-Duitsland en het aangrenzende deel van Oostenrijk gefokt.

De meest voorkomende Franse koudbloeds zijn:

- Bretons,
- Comtois,
- Ardenners,
- Percheron.

De meest voorkomende koudbloeds in Engeland zijn:

- Shire,
- Clydesdale.

Pony's

Welsh pony

Een mooie en elegante pony die veel gebruikt wordt als rijdier voor recreatierijden of wedstrijd sport voor kinderen. Binnen het ras wordt een onderverdeling gemaakt op basis van hoogte en daarmee samenhangend het type.

- Sectie A, Welsh mountain pony: schofthoogte tot 1,22 m;
- Sectie B, Welsh pony: schofthoogte tot 1,37 m;
- Sectie C, Welsh pony cobtype: schofthoogte tot 1,37 m;

-
- Sectie D, Welsh cobpony: schofthoogte boven 1,37 m;
 - Sectie K, Welsh met minimaal 25% Arabisch of Engels volbloed: schofthoogte tot 1,59 m.

Er is een sterke voorkeur voor de sectie K pony's in de D maat bij de categorie-indeling voor rijpony's.

Kenmerken:

- sterke bouw,
- korte rug,
- klein en edel hoofd,
- sterk en droog beenwerk.

New Forest

Deze uitstekende sportpony's hebben in hun bloedvoering Arabisch en Engels volbloed. Ze danken hun naam aan een bosgebied in Zuidwest-Engeland, waar nog steeds grote kuddes min of meer in het wild leven.

Kenmerken:

- rustig karakter,
- voldoende temperament,
- redelijk groot hoofd met Arabische trekken,
- goede benen,
- schofthoogte 1,40 m.

Connemara pony

Deze uit Ierland afkomstige pony is veelal ingekruist met het Engelse volbloed.

Kenmerken:

- mak,
- goed uithoudingsvermogen,
- zeer veel springaanleg,
- schofthoogte 1,30 tot 1,45 m.

IJslandse pony

Een zeer sterke en sobere pony die met gemak in staat is het gewicht van een volwassene gedurende lange tijd te dragen. De IJslander is een uniek ras, omdat het 800 jaar lang niet heeft blootgestaan aan invloeden van buiten. Hij is in de negende eeuw met Noorse kolonisten meegegaan naar IJsland en later alleen gekruist met een Shetland-type. Aan de IJslander is nog steeds goed te zien dat hij afstamt van het przewalskipaard en de tarpan.

Kenmerken:

- korte, compacte bouw,
- ruige manen,
- bezit naast de gewone gangen stap, draf en galop ook de töllt en de telgang,
- schofthoogte 1,20 tot 1,35 meter.

Dartmoor pony

Deze pony bezit ook veel springtalent. Het ras is bijna uitgestorven geweest. Van 1941 tot 1943 waren er nog maar twee hengsten en twaalf merries in het stamboek opgenomen.

Kenmerken:

- kleine, edele pony,
- sterke hals,

-
- gangen hebben weinig knieheffing,
 - schofthoogte niet hoger dan 1,25 m.

De Haflinger

Dit bergpaardje wordt ook wel Edelweiss genoemd, naar de inheemse Oostenrijkse bloem. De vorm van de bloem zien we terug in het brandmerk van dit dier.

Fig. 2.3
Brandmerk van de
Haflinger.

In de Haflinger zit Arabisch bloed. Zo stammen alle rasechte Haflingers af van de Arabische hengst El Bedavi XXII.

Kenmerken:

- klein en stevig gebouwd,
- vlotte en zekere gangen,
- klein en edel hoofd,
- lichte voskleur met vaak lichtere manen en staart,
- schofthoogte 1,38 m.

Registratie in Nederland gebeurt bij de Koninklijke Vereniging Het Nederlandse Trekpaard en de Haflinger.

Het Fjordenpaard

Het uiterlijk van dit ras doet veel denken aan zijn oervader. Het dier dankt zijn naam aan het land van herkomst: Noorwegen. Hier werd het dier namelijk veel gebruikt als lastdier bij de havens. Havens noemt men daar fjorden.

Kenmerken:

- mak,
- geelachtige lichaamskleur, meestal wildkleur bruin,
- zwarte aalstreep (lijn die loopt van maantop tot staartpunt) en vaak zebrastrepen aan de benen,
- manen en staart zijn gekleurd (zwart, wit en soms wat bruin),
- schofthoogte 1,30 - 1,40 m.

De Hackney

Dit ras bestaat uit kleinere typen tuigpony's. Ze staan bekend om snelheid en uithoudingsvermogen. In hun bloedvoering is de Fell pony terug te vinden.

Kenmerken:

- veel temperament,
- heel hoge knieheffing,
- zeer rank van bouw,
- schofthoogte: 1,50 - 1,58 m (paard), 1,35 - 1,40 m (pony).

Shetland pony

Een bekend en klein ponyras, dat erg sober is. Wordt vaak aangeraden als kinderpony. Tegenwoordig worden ze erg klein gefokt en men noemt ze dan mini's.

Kenmerken:

- stevige bouw,
- rustig maar ondeugend karakter,
- sterk,
- kan goed tegen koude,
- schofthoogte op volwassen leeftijd maximaal 1,07 m.

Het Shetlandponystamboek is veruit het grootste ponystamboek van Nederland en benadert met het aantal dekkingen het KWPN.

Er zijn natuurlijk nog veel meer rassen, die allemaal hun typische eigenschappen en afstamming hebben. In allerlei paardenboeken en op internet kun je daarover informatie vinden.

Vragen 2.2

- a Wat zijn de verschillen in temperament en lichaamsbouw tussen volbloeds, warmbloeds en koudbloeds?
- b Wat is een stamboek?
- c Welke typen onderscheidt het KWPN en noem in het kort de kenmerken en de gebruiksdoelen.
- d Wat wordt bedoeld met soberheid en hardheid bij Arabische volbloeds?
- e Waarom kunnen Engelse volbloeds die op de renbaan hebben gelopen, vroeg versleten zijn?
- f Zoek nog minstens vijf warmbloedpaardenrassen op en vertel in het kort de kenmerken van deze rassen.
- g Wat is er zo bijzonder aan de IJslander?
- h Wat is een aalstreep?
- i Waarom is de Hackney minder geschikt als rijpony?
- j Welke secties ken je bij de Welsh pony?
- k Uit welk land komt de Connemara van oorsprong?
- l Noem twee voordelen en twee nadelen van de Shetlander als kinderpony.

Vragen 2.3

- a Welk koudbloed paard uit ons land is omgevormd tot de Belg?
- b Welk paardenras ziet men graag in telgang gaan?
- c Welk ponyras staat bekend als kinderpony, alhoewel het de vraag is of deze pony wel zo geschikt is voor kinderen?
- d Welk ponyras bezit vijf gangen?
- e Welk ras wordt in Nederland het meeste gebruikt als rijpaard?
- f Welk ras heeft minder staartwervels en minder ruggenwervels dan andere rassen?
- g Welk ponyras verdeelt men binnen het stamboek in de secties A, B, C, D en K?
- h Welk ponyras is bijna uitgestorven geweest?
- i Welk paardenras mag maar een kleur hebben en amper witte aftekeningen?
- j Welk paardenras zien we het meeste op de renbaan?
- k Welk uit Engeland afkomstig ponyras gebruiken wij vaak als sportpony?
- l Welk ras heeft een extreem hoge knieheffing en is door deze knieheffing alsmede zijn bouw ongeschikt als rijdier?
- m Welk paardenras stamt af van de Arabische volbloedhengst El Bedavi XXII?
- n Welk ras heeft vrijwel altijd een geelachtige kleur, een aalstreep, rechtopstaande manen en gevlamde bovenbenen?

2.3 Signalement

Een paard kan geïdentificeerd worden met behulp van een signalementsbeschrijving. Dat wil zeggen dat nauwkeurig wordt beschreven hoe het paard er uitziet. Hierbij speelt de kleur een belangrijke rol, evenals alle aftekeningen. Bij sommige rassen gebeurt identificatie ook nog door tatoeage of brandmerken. Een kopie hiervan komt dan op de afstammingspapieren. Ieder stamboek heeft een eigen brandmerk. De plaats waar het brandmerk zich moet bevinden, ligt vast.

Elektronisch merken via een chip is een nieuwe manier van identificatie. Sinds 1 januari 2001 moeten alle sportpaarden in Nederland een chip hebben. Bovendien moet elk paard in Nederland een paspoort hebben.

Signalementsbeschrijving

signalement Vanuit het signalement kun je al een heleboel herkennen van een paard. Het *signalement* wordt in een aantal onderdelen verdeeld:

- Geslacht
- Hoogte
- Ras
- Ouderdom
- Kleur
- Aftekening

De beginletters van deze kenmerken vormen het niet bestaande woord GHROKA. Je kunt dit woord gebruiken als ezelsbruggetje bij het opstellen van een signalement.

Om het signalement zo compleet mogelijk te krijgen is het verstandig om ook andere opvallende kenmerken te noteren. Denk daarbij aan brandmerken, oude wonden, kruintjes, maanogen, tatoeagenummer enzovoort.

Geslacht (G)

ruin Je hebt de keuze uit: merrie (het vrouwelijke paard), hengst (het mannelijke paard) en *ruin* (een gecastreerde hengst).

Hoogte (H)

De hoogte van een paard wordt gemeten vanaf het hoogste punt vanaf de schoft loodrecht naar beneden. Meestal doet men dit met een maatstok. Deze stok bestaat uit een uitschuifbaar gedeelte, waarop de centimeters staan, met haaks daarop een uitklapbaar gedeelte met een waterpas voor op de schoft. Bij het meten moet het paard op een vlakke ondergrond staan en de benen recht onder zijn lichaam en vierkant hebben staan.

schofthoogte In Nederland spreken we van pony's tot een *schofthoogte* van 1,57 m. Internationaal mogen alleen pony's tot een schofthoogte van 1,48 m op wedstrijden verschijnen. Boven de 1,57 m spreek je van een paard.

Ras (R)

Een paardenras is een groep paarden die belangrijke, onderscheidende eigenschappen met elkaar gemeen hebben. Als paarden uit deze groep onderling worden gekruist, zijn deze eigenschappen weer terug te zien in hun nakomelingen. Binnen een ras kun je verschillende types aantreffen. Een *type* is een groep paarden in een bepaald ras, die tot andere verrichtingen in staat is dan een andere groep binnen dat ras.

Ouderdom (O)

Als de leeftijd van een paard niet nagegaan kan worden aan de hand van stamboekpapieren of een ander betrouwbaar document, dan wordt er naar het gebit gekeken of naar andere uiterlijke kenmerken. Zo kun je een ouder paard vaak herkennen aan de volgende uiterlijke kenmerken:

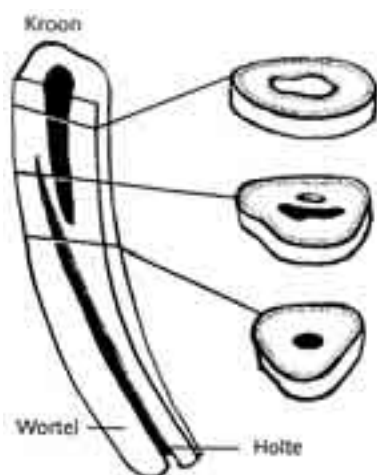
- witte haren op het hoofd (anders dan de aftekening),
- diepere kuilen boven de ogen,
- schimmels worden witter,
- rimpeliger lippen,
- meer hangende lippen (centenbak),
- een minder fiere houding,
- een minder regelmatige bespiering.

Aan de hand van het gebit kun je de leeftijd van een paard nauwkeurig bepalen. Daarvoor moet je de volgende dingen weten. Er zijn vijf verschillende stadia te onderscheiden:

- 1 Het doorkomen van de veulen(melk)tanden.
- 2 Het afslijten van de kroonholte van de veulentanden.
- 3 Het wisselen van de veulentanden voor blijvende paardentanden.
- 4 Het afslijten van de kroonholte van de paardentanden.
- 5 De vormverandering van het wrijf(kroon)vlak van de paardentanden.

Fig. 2.4

De doorsnede van een paardentand.

Een volledig paardengebit bestaat uit: 12 snijtanden, 24 kiezen (12 valse en 12 ware kiezen) en 4 haaktanden. Haaktanden komen bij ruinen en hengsten meestal voor, bij merries soms.

Het verschil tussen een veulen- en een paardentand:	
Veulentand	Paardentand
klein	groot
smal	breed
wit	geelachtig
beitelvormig	lang
kroon wordt van de wortel gescheiden door de hals	gebogen kroon

Voor het bepalen van de leeftijd aan de hand van het gebit kun je het schema van figuur 2.5 aanhouden.

Fig. 2.5 *Ontwikkeling van het paardegebit.*

	Leeftijd	Dan heeft het dier:	
	10 dagen	2 snijtanden	boven + onder
		3 kiezen	boven + onder, links + rechts
	4 - 6 weken	4 snijtanden	boven + onder
	6 - 9 maanden	6 snijtanden	boven + onder
	10 maanden	4 kiezen	boven + onder, links + rechts
	1½ jaar	5 kiezen	boven + onder, links + rechts
	Leeftijd	Dan wisselt het dier:	
	2½ jaar	de binnentanden van de bovenkaak de binnentanden van de onderkaak	
	3½ jaar	de middentanden van de onderkaak de middentanden van de bovenkaak	
	4½ jaar	de hoektanden van de onderkaak (de onderkaak is nu voltooid en de zesde kies is aanwezig)	
	5 jaar	de hoektanden van de bovenkaak (de bovenkaak is nu voltooid)	

Leeftijd	Verdwijning kroonholte in onderkaak van:
6 jaar	de binnentanden

7 jaar	de middentanden
--------	-----------------

8 jaar	de hoektanden
--------	---------------

9 jaar	(haak aan de bovenhoektanden)
--------	-------------------------------

Leeftijd	Verandering van wrijfvlak in de onderkaak:
9 jaar	bij de binnentanden is het van ovaal nu rond geworden

10 - 11 jaar	bij de midden- en hoektanden is het van ovaal nu rond geworden
--------------	--

14 - 15 jaar	bij de binnentanden is het wrijfvlak nu driehoekig
--------------	--

20 jaar	bij alle snijtanden is het wrijfvlak nu driehoekig
---------	--

20 - 23 jaar	bij alle snijtanden is het wrijfvlak nu omgekeerd ovaal geworden
--------------	--

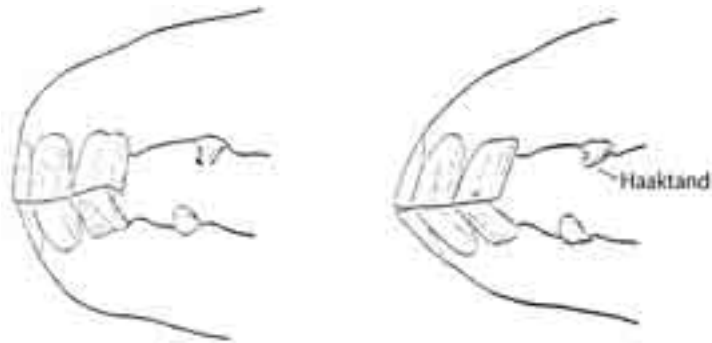
In figuur 2.5 zie je dat op achtjarige leeftijd jaar bij alle tanden de kroonholte verdwenen is. We noemen een paard dan aftands.

Tot op een leeftijd van tien tot twaalf jaar groeien de paardentanden evenveel als zij afslijten. Na die leeftijd lijkt het of de tanden langer worden, maar dat is niet zo. De tand groeit niet meer, maar slijt wel af. Dat het toch lijkt of de tanden langer worden komt door:

- tandstrekking: hoe ouder een paard wordt, hoe meer de tanden naar voren gaan staan;
- krimpen van het tandvlees;
- kleiner worden van de randen van de tandkas (dat is de opening in het kaakbeen waarin de tand vastzit).

Fig. 2.6

Tandstrekking. Links
paard van acht jaar, rechts
paard van achttien jaar.

Tot slot moet je er rekening mee houden dat sommige paarden geen goed gebit hebben. Doordat hun tanden niet goed op elkaar staan, slijten ze ook anders af. Hierdoor kun je de leeftijd verkeerd inschatten. Paarden die kribbenbijten of die op een andere manier hun tanden overmatig of scheef afslijten, kun je daardoor ouder schatten dan ze zijn.

Kleur (K)

robe Het haarkleed (met een mooi woord *robe*) van een paard kan verschillende kleuren of mengsels van kleuren hebben. We onderscheiden effenkleurig en gemengd haar.

Basiskleuren

Elk paard heeft een van de volgende basiskleuren:

- zwart,
- bruin,
- vos.

zwart Bij *zwart* zijn lichaam en behang (staart en manen) zwart gekleurd. Bij twijfel tussen zwart en donkerbruin, moet je vooral rond de mond en in de flank kijken.

bruin Bij *bruin* is het lichaam bruin en het behang zwart. Meestal zijn ook de onderbenen zwart. Er zijn verschillende soorten bruin:

- zwartbruin,
- donkerbruin,
- lichtbruin.

De draverfokkerij in Nederland bestaat voor bijna 100% uit bruine paarden. In de warmbloedfokkerij is dit percentage ruim 80%.

vos Bij *vos* is het lichaam voskleurig, staart en manen hebben dezelfde kleur of zijn lichter. Een vos x vos geeft altijd vos.

stekelharig *Stekelharig* komt vooral voor bij de basiskleuren. Je ziet dan tussen de gekleurde haren hier en daar witte haren, speciaal in de flanken en aan de staartwortel. Hoe ouder het paard wordt, des te meer witte haren. Maar de gekleurde haren blijven in de meerderheid.

Verdunning

verdunde vorm De basiskleuren kunnen in *verdunde vorm* voorkomen. Meestal verkleuren staart en manen hierbij minder dan de lichaamsharen.

- Smokey noemt men de verdunning van zwart. Deze kleur loopt van grijsblauw tot grauwbrown.
- Valk is de verdunning van bruin. Op het lichaam zijn de dekharen okergeel van kleur, staart, onderbenen en manen zijn zwart met af en toe wat lichtere haren.
- Isabel is de verdunning van vos. Roomgeel tot goudkleurig. Dit wordt palomino genoemd als de staart en manen licht van kleur zijn.

De meeste fjorden worden ten onrechte isabel genoemd in hun signalement op het afstammingsbewijs. Beter zouden zij 'wildkleur bruin' genoemd kunnen worden.

De kleur kan ook tweemaal verdund worden. Dan worden alle haren lichter, ook de manen en staart. Deze kleuren komen niet zo vaak voor. Het pigment is bij deze paarden zo verdund, dat ook de iris van het oog verkleurt. Paarden met een dubbel verdunde kleur hebben altijd blauwe ogen.

Wit

albino's Wit is eigenlijk geen kleur. De pigmenten zijn dan heel erg verdund. Witte paarden hebben een witte robe en behang. De ogen zijn donker of blauw. Echte *albino's* komen bij paarden niet voor.

Kleurcombinaties

De drie basiskleuren (zwart, bruin en vos) komen ook vaak voor in combinatie met een andere kleurfactor.

De roan-factor

Dit is de Engelse benaming voor bruin of grijs gevlekte vacht. Tussen de gekleurde haren komen plekkjes witte haren voor. Hoofd, manen, staart en onderbenen zijn effen van kleur. Een roan is alleen 's zomers iets lichter gekleurd, maar blijft verder het hele leven dezelfde kleur. Als deze factor voorkomt, moet steeds een van beide ouders deze ook zichtbaar gevoerd hebben.

Er ontstaan in combinatie met de drie basiskleuren de volgende mogelijkheden:

- bruin roan,
- vos roan,
- zwart roan, hiervoor werd vroeger vaak de naam moorkop gebruikt.

De roan-factor komt veel voor bij trekpaarden en Welsh pony's.

De platenbontfactor

Grote witte plekken of gebieden tussen de gekleurde haren op alle delen van het lichaam. De benen zijn meestal wit.

Wederom zijn er met de basiskleuren drie mogelijkheden:

- bruin platenbont,
- vosplatenbont, onder meer bij veel Shetlanders,
- zwartplatenbont, hiervan bestaat in Duitsland een apart 'ras', de Segalendorfer, een slag van tussenmaatspaarden.

Deze kleur wordt bij Welsh en New Forest pony's niet erkend!

De sabinofactor

Deze factor veroorzaakt soms heel weinig witte haren, soms een bijna wit paard. Ook deze factor kan voorkomen met de drie basiskleuren.

Grijs

Grijs (veranderlijke schimmel) is een kleurfactor die veel voorkomt in combinatie met de basiskleuren. Het veulen wordt donker geboren, wordt met elke ruiperiode lichter van kleur en kan na een jaar of tien uiteindelijk bijna helemaal wit zijn. Behang en benen blijven meestal wat langer gekleurd, evenals de voorknie en het spronggewricht.

Om verwarring met roan (ook wel onveranderlijke schimmel genoemd) te voorkomen, wordt geadviseerd de term grijs stelselmatig te gebruiken.

Deskundigen zouden graag de volgende schrijfwijze ingevoerd zien:

- grijs, bruin geboren,
- grijs, vos geboren,
- grijs, zwart geboren.

Er zijn veel voorbeelden met de factor grijs in de hengstenstapel.

Wildkleur

Deze kleur hoort oorspronkelijk bij in het wild levende paarden. De verdeling van het pigment is speciaal: de oren, benen en staart zijn meestal wat donkerder van kleur, de robe is wat lichter. Heel kenmerkend is de aalstreep en soms zebrastrepen op de benen. De buitenkant van de manen is meestal lichter dan het midden.

Zilverappel

De zilverappelfactor kleurt vooral de haren van de manen en de staart lichter (pas op: niet het behang!). Dit gebeurt vooral bij zwarte haren. Hoe donkerder de hoofdkleur, des te sterker is de verbleking. Zwart/zilverappel heeft als resultaat een vosachtige kleur met lichte staart, maar omdat de factor vooral op zwarte haren inwerkt, zie je er bij een vos niets van.

In figuur 2.7 zie de kleurmogelijkheden samengevat.

Fig. 2.7 Kleurencombinaties.

basiskleur		zwart	bruin	vos
wijzigings- factoren	roan	zwart-roan	bruin-roan	vos-roan
	grijs	grijs, zwart geboren ook wel genoemd: zwart-schimmel	grijs, bruin geboren ook wel genoemd: bruin-schimmel	grijs, vosgeboren ook wel genoemd: vos-schimmel
	platenbont	zwart-platenbont	bruin-platenbont	vos-platenbont
	wildkleur	wildkleur-zwart	wildkleur-bruin	wildkleur-vos
	sabino	zwart-sabino	bruin-sabino	vos-sabino
	zilverappel	donkere vos met licht behang	vos met licht behang "palomino"	vos
verdunnings- factoren	1x	muisvaal of smokey	valk	isabel (palomino)
	2x	zilvermokey (zeer zeldzaam)	perlino	cremello

Aftekeningen (A)

Er bestaan witte, maar ook donkere of zwarte aftekeningen.

aalstreep De *aalstreep* is een donkere streep haar, ongeveer een vinger breed, die loopt over alle wervels, dus van hoofd tot staartpunt. Het is een uitzondering als de aalstreep korter is en bijvoorbeeld van schoft tot kruis te zien is. Bij het wilde paard werd de aalstreep vaak aangetroffen. Behalve de aalstreep kunnen er ook donkere vlekjes op het lichaam voorkomen of donkere strepen aan de benen.

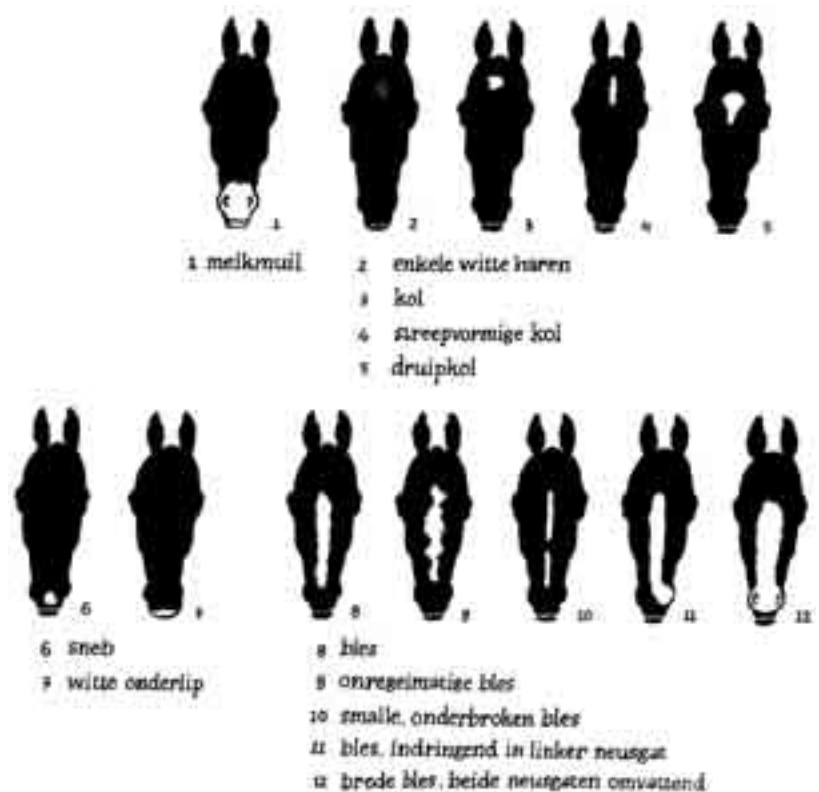
Meestal echter wordt met de aftekening de witte beharing op het hoofd of de onderbenen van het paard bedoeld. Bij sommige paarden zie je ook wel eens witte vlekken op andere delen van het lichaam. Dit mag je alleen een aftekening noemen, als de vlek niet is ontstaan nadat er een wond op die plaats heeft gezeten. De aftekeningen aan het hoofd en de benen kunnen allerlei vormen en afmetingen hebben. Om de vorm goed te kunnen beschrijven zijn de volgende termen in gebruik.

Aftekeningen aan het hoofd

- kol
- druipkol
- ster
- sterretje
- streepje of vlammetje
- enkele witte haren

- sneb
- smalle bles
- brede bles
- onderbroken bles
- onregelmatige bles
- melkmuil
- bles of sneb linker of rechter neusgat indringend
- witte onderlip
- combinatie van het bovenstaande

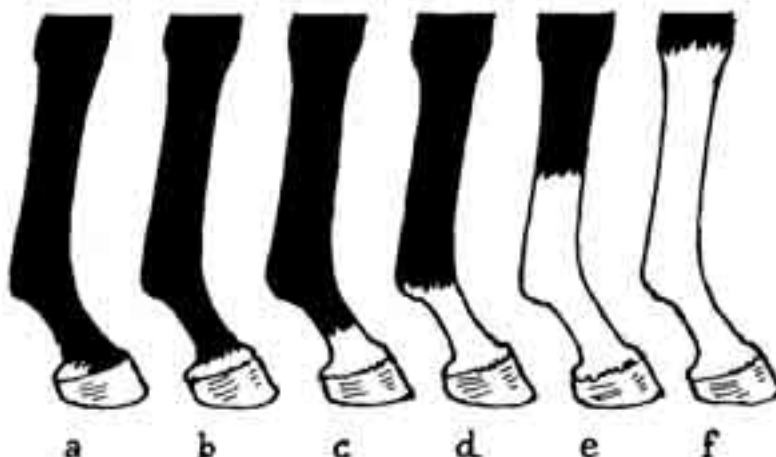
Fig. 2.8
Aftekeningen aan het
hoofd.

Aftekeningen aan de benen

- enkele witte haren op de kroonrand
- witte vlekjes op de kroonrand
- een of twee witte hoefballen
- witte kroonrand
- sokje (tot halverwege de koot)
- sok (tot aan de kogel)
- witvoet (tot boven de kogel)
- half witbeen (tot halverwege de pijp)
- witbeen (tot aan de voorknie of het spronggewricht)
- gelaarsd (tot boven de voorknie of het spronggewricht)
- hoog gelaarsd (gelaarsd tot aan de romp)
- ... gezoomd (overgang van wit naar gekleurd haar waarbij de haren gemengd van kleur zijn)
- ... binnen of buitenkant oplopend.

Fig. 2.9
Aftekeningen benen.

De volgorde waarin de aftekeningen genoteerd worden, is:

- 1 hoofd
- 2 linker voorbeen
- 3 rechter voorbeen
- 4 linker achterbeen
- 5 rechter achterbeen
- 6 overige

Vragen 2.4

- a Geef een aantal redenen waarom het belangrijk is van een paard het signalement te noteren.
- b Waarom hebben we in Nederland bij de pony's de E-categorie?
- c Wat is wildkleur voor een kleur?
- d Wat is het verschil tussen een voskleurig en een bruin paard?
- e Twee paarden zien er praktisch hetzelfde uit. De een heeft in zijn signalementsbeschrijving staan: zwart roan, de andere heet grijs, zwart geboren. Hoe zou je kunnen zien welke beschrijving bij welk paard hoort?
- f Wat is stekelharig?
- g Als een paard wit is, waaraan kun je dan zien dat het geen albino is?
- h Een paard heeft in zijn signalementsbeschrijving staan: kleur valk. Hoe ziet dit paard eruit?
- i Hoe komt het dat de tanden bij oudere paarden steeds langer lijken te worden?
- j Waarom is het bepalen van de ouderdom aan de hand van het gebit niet zo'n nauwkeurige methode?
- k Hoe worden de aftekeningen in figuur 2.9 genoemd?

2.4 Afsluiting

In dit hoofdstuk heb je geleerd hoe de lichaamsdelen van een paard genoemd worden. Ook weet je nu welke kleuren een paard kan hebben en welke aftekeningen aan hoofd en benen er mogelijk zijn. Je weet ook hoe je de ouderdom van een paard kunt schatten en hoe je de schofthoogte van een paard meet. Je kent een aantal veel voorkomende rassen en kunt deze ook herkennen. Met al deze gegevens kun je een signalementsbeschrijving maken.

3 Gedrag en zintuigen

Oriëntatie

Om goed met paarden te kunnen omgaan is het belangrijk om te weten hoe een paard zijn omgeving waarneemt en wat zijn natuurlijke reactie daarop is. Dit hoofdstuk gaat dus over zintuigen en eigenschappen van paarden. Hoe meer je daarover weet, hoe beter je het gedrag van paarden kunt begrijpen. Een goed inzicht in het gedrag van het paard is belangrijk om op een veilige en verantwoorde manier met het paard om te gaan.

3.1 Het paard als kuddedier

Je weet uit de geschiedenis van het paard dat het zich ontwikkeld heeft tot een plantenetend kuddedier. Kuddedieren hebben een bepaald gedrag ten opzichte van soortgenoten, vijanden en ander gevaar. Ook al is het al eeuwen geleden dat het paard getemd werd door de mens, en dus eigenlijk een huisdier werd, het instinct van het kuddedier is het nooit kwijtgeraakt.

Veilig in de kudde

De geschiedenis van het paard laat zien dat het paard van de grote vlaktes komt, waar ze in kuddeverband leefden. Kuddedieren hebben geen vaste verblijfplaats, maar trekken rond op zoek naar voedsel en water. Elke kudde heeft een leider. Meestal is dit een hengst, maar het kan ook een merrie zijn. De leider is het paard met het meest dominante en positieve karakter. De leiding krijg je door ervoor te vechten, net zolang tot je boven aan de rangorde staat. Iedere kudde kent een rangorde. Hierdoor weet ieder paard zijn plaats en vindt er geen verspilling van tijd plaats, bijvoorbeeld over wie er het eerst mag drinken. De leider mag altijd eerst en dan het paard onder de leider, dan die daaronder enzovoort.

Een paard alleen op de vlakte is natuurlijk heel kwetsbaar. In een kudde is ieder dier sterker. De vijand kan dan moeilijker een keuze maken welk paard ze aan gaan vallen, de paarden kunnen elkaar waarschuwen en maken als groep meer indruk.

Een paard is dus een kuddedier dat leeft in een bepaalde rangorde.

Omdat een paard een kuddedier is, voelt het zich prettig in een groep. Het is dan ook vaak moeilijk een paard van een groep weg te rijden. Het blijft liever bij de groep.

We noemen dat klevan. In de tijd dat er nog oorlog gevoerd werd met grote groepen soldaten te paard, maakten ze van die eigenschap dankbaar gebruik. Er hoefde maar een klein groepje ruiters de richting aan te geven, de rest van de cavalerie ging daar blindelings achteraan.

Vluchtgedrag

Paarden zijn kwetsbaar. Ze lijken wel sterk en machtig, maar hun tanden en hoeven zijn, net als bij andere grazers, niet ingesteld op vechten. Tegen de scherpe tanden

en klauwen van een roofdier beginnen ze weinig. Vandaar dat het paard geen gevecht aangaat, maar vlucht als er gevaar dreigt. Alleen als het paard niet vluchten kan, zal het zich als laatste redmiddel proberen te verdedigen.

In het nauw gedreven, en niet meer in staat weg te lopen, keert een angstig paard de achterhand naar de vijand en slaat krachtig met een of beide achterbenen. Als het dier zich niet kan keren, dan steigert het, slaat beide voorbenen uit en laat zich op de vijand vallen. Ook kan het paard om zich heen gaan bijten.

Het paard is een prooidier en doordat erop gejaagd werd door roofdieren, moest het dier altijd op zijn hoede zijn. Als er iets vreemds te zien, te horen of te ruiken is, kan dat de vijand betekenen. En dan telt elke seconde. Het paard gaat niet op zijn gemak kijken of er misschien gevaar dreigt, maar het reageert zo snel mogelijk door weg te rennen. Vandaar dat veel paarden bij ons nogal schrikachtig overkomen. Maar weet dat zo'n snelle reactie in de natuur het verschil tussen leven en dood kan betekenen.

Vragen 3.1

- a Waarom vlucht een paard als het schrikt?
- b Waarom zie je in een weiland dat sommige paarden hun soortgenoten wegjagen bij de waterbak?
- c Waarom vechten paarden als er een nieuw dier in de groep komt?
- d Wat is kleven en waar komt dit gedrag vandaan?

3.2 Zintuigen

Paarden reageren op prikkels van buitenaf. Ze nemen dus allerlei dingen waar in hun omgeving. Hun gedrag wordt voor een groot deel bepaald door wat ze waarnemen.

zintuigen

De *zintuigen* van een paard zijn:

- de reuk,
- het gehoor,
- het gevoel (tast, pijn, trilling),
- de smaak,
- het gezicht.

De reuk

De reuk is bij een paard sterk ontwikkeld. De aanwezigheid van een ander paard kan nog uren daarna door een paard waargenomen worden. Onbekende soortgenoten worden besnuffeld. Paarden kunnen elkaar en hun woonomgeving aan de geur herkennen. Veulens herkennen de geur van hun moeder en andersom. De angst voor vreemde voorwerpen verdwijnt pas als eraan is geroken. Hengsten bakenen hun terrein vaak af met urine en mest. Geur is ook belangrijk bij het seksuele gedrag. De hengstige merrie geeft een duidelijke geurboodschap aan de hengst.

Paarden kunnen menselijke geuren waarnemen en daarmee ook ontdekken of je zenuwachtig of bang bent.

Bepaalde scherpe geuren zoals parfum of rook vindt een paard meestal onprettig.

Het gehoor

Ook het gehoor is zeer goed ontwikkeld. De grote, beweeglijke oorschelp is hierbij een goede hulp. Door de oren voortdurend te bewegen bepaalt het paard de plek waar het geluid vandaan komt. Paarden kunnen veel meer horen dan wij. Daardoor kan het voorkomen dat een paard schrikt van een geluid dat wij veel minder of helemaal niet horen. Dit zijn vooral de hoge sissende geluiden zoals die van een spuitbus.

De stand van de oren geeft de gemoedstoestand van het paard heel duidelijk weer. Als ze sterk naar voren gericht staan, geeft dit aan dat het paard aandacht heeft voor een bepaald voorwerp. Als het paard ontspannen is, liggen de oren laag en slap. Staan de oren naar achteren dan heeft het paard het niet naar zijn zin. Draaiende, beweeglijke oren zijn het kenmerk van een oplettend paard. Als een paard in de groep de oren plat heeft en het hoofd naar beneden dan betekent dit dat het zich onderdanig opstelt.

Ieder paard heeft zijn eigen stemgeluid. Daaraan kunnen zij elkaar binnen de groep herkennen. Het veulen leert heel snel het geluid van zijn moeder herkennen en daarmee ook wat zijn moeder van hem wil.

Elk geluid heeft voor het paard een betekenis. Als je tegen een paard spreekt, is vooral belangrijk welke toon je gebruikt en niet wat je zegt. Die toon kan geruststellend en kalmerend zijn, maar ook angstaanjagend. Daar is het paard heel gevoelig voor.

Het gevoel

Het gevoel openbaart zich als tastzin, pijnzin en trillingszin. Tastzin is het aanvoelen van een aanraking door de huid. Een paard kan een lichte aanraking van de huid (bijvoorbeeld door een vlieg) al voelen. Hierop reageert het met het bewegen van de huid. Ook met de lippen en de tastharen daarop kan een paard een voorwerp betasten. Zo kan het paard dingen onderzoeken die het niet goed kan zien, bijvoorbeeld de inhoud van de voerbak.

Paarden communiceren ook met elkaar via de tastzin, bijvoorbeeld als ze elkaars vacht verzorgen.

Pijn is een gevoel van onbehagen op een bepaalde plaats. Dit kan de aandacht van een paard zo vasthouden, dat het niet meer op andere dingen let. Bij een paard is pijn te herkennen aan bewegingen en houdingen die anders zijn dan normaal.

De trillingszin stelt het paard in staat om heel lichte trillingen van de bodem te voelen.

De smaak

Het is per paard nogal verschillend hoe de smaak ontwikkeld is. Sommige paarden eten zonder veel problemen bedorven voedsel, terwijl andere datzelfde voedsel niet aanraken. Een paard wordt niet door reuk of smaak gewaarschuwd tegen het eten van planten die schadelijk zijn voor zijn gezondheid. Het eten van taxus, rododendron, nachtschade, acacia en jacobskruiskruid kan zelfs dodelijk zijn. Het is belangrijk daar bij het weiden van paarden op te letten. Er wordt gezegd dat paarden van zoete dingen houden, maar dit is nooit bewezen. Sommige paarden lijken juist bittere planten zoals smeerwortel of witlofwortel heerlijk te vinden.

Het gezicht

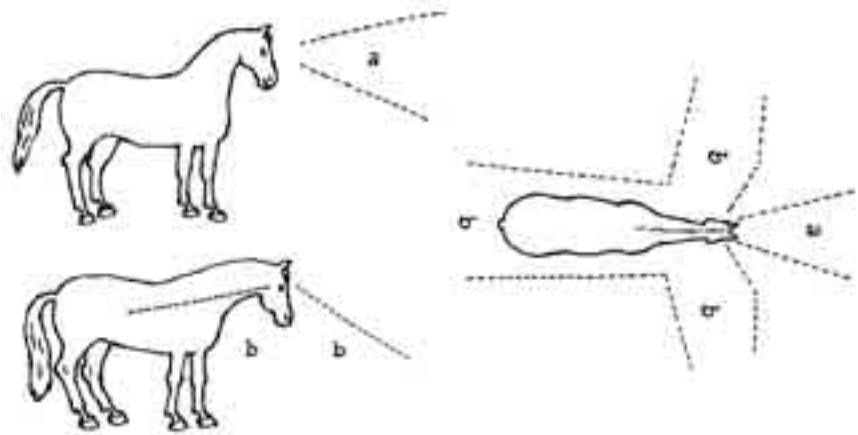
Het gezicht is bij een paard minder ontwikkeld dan het gehoor. Een paardenoog ziet anders dan een mensenoog. Een paard ziet minder details, maar kleine bewegingen, ook in de verte ziet het heel scherp. Paarden zien dingen dus vooral als totale massa en herkennen iets aan zijn omtrek. Daarom schrikken ze soms van bukkende mensen, de omtrek is dan onherkenbaar geworden.

Alles wat verder weg is dan 400 meter moet een paard waarnemen in combinatie met andere zintuigen. Door de plaatsing van de ogen kan een paard met recht gericht hoofd de gehele horizon zien. Een paard kan ongeveer 340 graden om zich heen kijken. Het paard is een vluchtdier, het moet achter zich kunnen kijken om het mogelijke gevaar te zien. In het *gezichtsveld* van een paard komen maar twee blinde vlekken voor. Dit zijn de plaatsen die zich binnen een afstand van 1,20 meter voor het paard en direct achter het paard bevinden.

gezichtsveld

Fig. 3.1

Het gezichtsveld van het paard met opgeheven hoofd (a) en met gebogen hoofd (b).

Het paard kan de ogen onafhankelijk van elkaar bewegen. Daardoor is het mogelijk om met het ene oog vooruit te kijken en met het andere opzij. Als het hoofd rechtop gehouden wordt, kan het paard niet zien wat er op de grond ligt. Het zal dan het hoofd moeten buigen of het zijwaarts draaien en met een oog naar beneden kijken. Bij veel koudbloedrassen zijn de ogen meer opzij van het hoofd geplaatst. Daardoor kan het wel goed opzij kijken, maar minder goed naar voren.

Het paardenoog is gevoeliger voor zwakke lichtstralen dan het mensenoog. Daardoor ziet het paard in het donker beter. Het paardenoog moet zich echter wel langer aanpassen bij de overgang van licht naar donker.

Vragen 3.2

- Waarom is het gevaarlijk om een paard van achteren te benaderen?
- Welke gevolgen heeft het als je de tastharen van een paard afknijpt?
- Tijdens een buitenrit of wanneer je een paard ergens vastzet, moet je altijd goed opletten dat het paard niet in de buurt komt van giftige planten. Leg uit waarom.
- Noem drie voor het paard giftige plantensoorten.
- Bij het aanrijden op een hindernis moet de ruiter het paard voldoende de gelegenheid geven om de hindernis te kunnen inschatten. Hoe zou dat het beste kunnen?
- Een paard merkt sommige dingen veel eerder op dan wij. Hoe komt dat?

3.3 Gedrag

Het paard is een kuddedier en dat heeft grote gevolgen voor de manier waarop het zich gedraagt, niet alleen in de omgang met mensen, maar ook op stal, in de wei en in allerlei andere situaties. Wanneer je begrijpt hoe kuddedieren zich gedragen en hoe ze in bepaalde situaties zullen reageren, zul je beter met paarden kunnen omgaan. Je zult dan ook veel beter kunnen voorkomen dat er voor het paard of voor jou gevaarlijke situaties ontstaan.

Karakter

Uit de manier waarop een paard zich gedraagt tegenover soortgenoten of tegenover de mens, kun je veel afleiden over zijn karakter. Het ene paard zal veel heftiger reageren op indrukken van buitenaf dan een ander paard. Dit heeft te maken met zijn temperament, dat hij van zijn voorouders heeft meegekregen. Vergelijk maar eens de reactie van een Arabier met die van een Belgisch trekpaard op een bepaalde gebeurtenis. Maar naast deze van nature aangeboren gedragsverschillen heeft ook ieder paard zijn eigen karakter. Dit karakter wordt gevormd door de ervaringen van het paard, bijvoorbeeld door de omgeving waarin het opgroeit of de manier waarop het behandeld wordt. Je kunt bij een paard, als je het juist behandelt, zijn goede eigenschappen naar voren halen en de minder goede onderdrukken. Met een slechte behandeling bereik je het omgekeerde. Hierbij moet je wel blijven beseffen dat een paard niet, zoals de mens, het verschil weet tussen goed en kwaad. Het weet wat wel en niet mag, doordat wij hem dat duidelijk maken. Een paard kent ook geen gevoelens van schaamte of dankbaarheid, ook al vertalen wij dat wel eens zo. Voor een paard zijn alleen zijn eigen behoeftes belangrijk. De enige uitzondering daarop is het moederlijke gedrag van de merrie ten opzichte van haar veulen.

Paardentaal

lichaamstaal Paarden maken met hun *lichaamstaal* heel veel duidelijk. Voor het begrijpen van deze taal is het vooral belangrijk om goed te kijken en te bedenken dat ieder paard zijn eigen karakter heeft. Met de lippen eet een paard, maar ook gebruikt hij ze om de eigen vacht en die van andere paarden te verzorgen. De lippen en tanden worden door de hengst heel zachtjes gebruikt als hij een merrie het hof maakt, maar een paard kan die tanden ook heel agressief gebruiken naar andere paarden en mensen. Pas op voor een paard met ontblote tanden!

De snuit en de neus worden gebruikt om erachter te komen met wat of wie het paard te maken heeft. Soms doet het paard dit met opengesperde neusvleugels. Bij alarm of nieuwsgierigheid opent het paard zijn ogen verder en is ook de pupil goed te zien. Een gezond, ontspannen paard draagt zijn hals in een hoek van 45 graden ten opzichte van het lichaam. Als hoofd en hals onrustig op en neer bewegen, kan dit wijzen op nervositeit. Ook pijn in de voorbenen is te zien aan het knikken met de hals.

De oren zijn de beste graadmeter voor de gevoelens van het paard. Zij staan in principe gericht naar elk geluid dat het paard hoort. Kwaadheid geeft het paard aan door de oren plat te leggen en de lippen samen te persen. Onzekerheid uit het paard door zijn oren gespannen te bewegen. Ook de benen spreken duidelijke taal. Als het paard dribbelt, kan dat betekenen dat het ongeduldig of gespannen is. Steigeren kan een

uiting van alarm of agressie zijn, maar ook een teken van verzet als er te veel van hem verlangd wordt.

De staart geeft ook veel duidelijke tekens. Een ontspannen paard draagt zijn staart ook ontspannen. Drukt het paard de staart tegen het lichaam dan geeft het aan dat het klaar is om aan te vallen of meer tegenstand te bieden. Een merrie geeft zo aan, dat ze niets van een hengst wil weten. Ongeduldige paarden zwiepen hun staart heen en weer tijdens het rijden. Een stilstaand paard dat met zijn staart zwiept, verveelt zich waarschijnlijk of heeft last van vliegen. Schrapen met de voet is een vorm van bedelen, stampen met de voet duidt op ongenoegen.

Met geluiden kan een paard ons en andere paarden in de groep ook veel vertellen. Laag hinniken kan een teken zijn van plezier, net als snuiven of proesten. Hoog en schril hinniken is juist vaak een teken dat het dier het niet naar de zin heeft, hetzelfde geldt voor snorken en tandenknarsen.

Afwijkend gedrag

stalondeugden

Als je een paard goed observeert en er regelmatig mee omgaat, leer je hoe het dier zich normaal gedraagt. Afwijkingen van het normale gedrag geven aan dat er iets aan de hand is. Paarden voelen zich niet altijd even prettig in hun door ons gemaakte leefomgeving. Daardoor kan afwijkend gedrag ontstaan. Afwijkend gedrag op stal wordt ook wel aangeduid met de term *stalondeugden*.

Voorbeelden hiervan zijn:

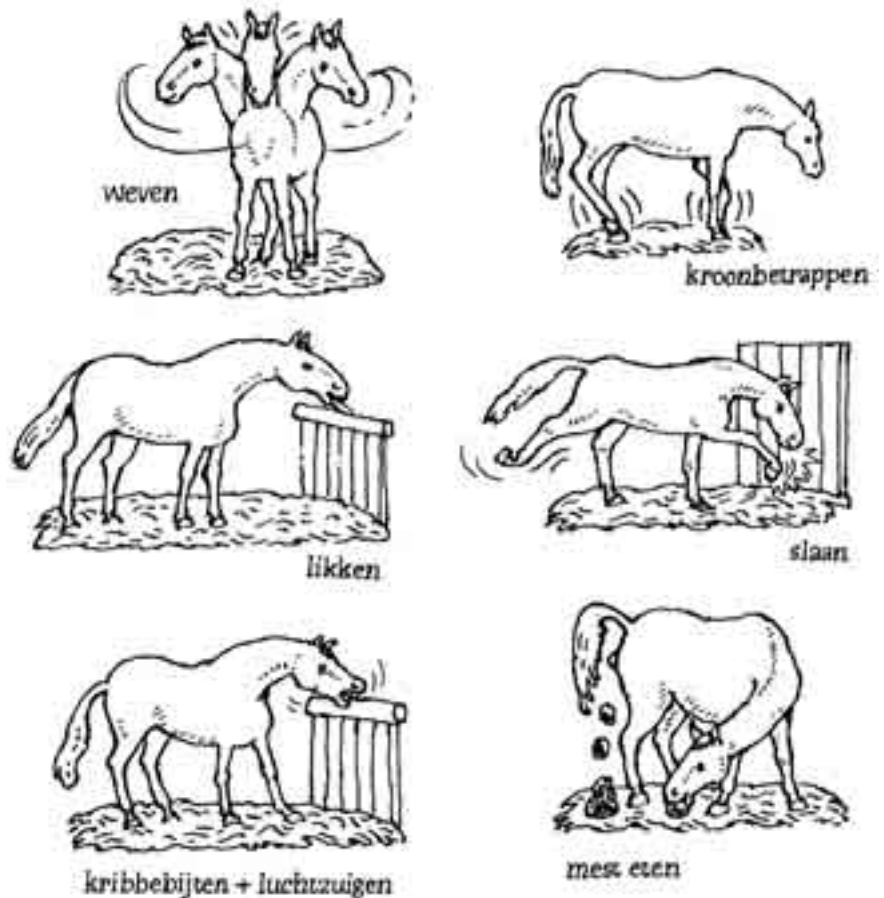
- kribbenbijten, bijten aan de voerbak of andere voorwerpen;
- luchtzuigen, het inslikken van lucht;
- weven, het om de beurt belasten van de voorbenen;
- likken of bijten, langdurig likken of bijten aan wanden of vloeren;
- ontsnappen, uitbreken uit weiland of stal;
- mest eten, het opeten van eigen mest;
- slaan, schoppen tegen de wanden van de stal;
- rondjes lopen, rondlopen in de box gedurende langere periode;
- kroonbetrappen, met de ene voet op de kroonrand van de andere trappen;
- boze dieren, slaan en bijten naar mensen of paarden;
- schrapen, klauwen met de voorvoeten en hierbij (soms) tegen de deur schoppen.

Door dit gedrag zou waardevermindering van het paard kunnen optreden, slijtage aan de benen en tanden, beschadiging van staart en hoeven enzovoort. Het vervelende is dat dit soort gedrag vaak aanstekelijk werkt op andere paarden in de stal.

Vaak kun je tekenen van dit afwijkend gedrag ook terugvinden in de stal of aan de omheining. Denk bijvoorbeeld aan afgekloven houten delen, vieze plekken op de muur, kapotgebeten dekens enzovoort.

Als je weet waarom het paard dit gedrag vertoont, kun je een oplossing proberen te vinden om van dit gedrag af te komen. Nog beter is het natuurlijk om te proberen dit gedrag te voorkomen.

Fig. 3.2
Stalondeugden.

- Vragen 3.3**
- a Onder welke omstandigheden kunnen paarden stalondeugden ontwikkelen?
 - b Waarom is het moeilijk om paarden slechte gewoontes af te leren?
 - c Wat betekenen de volgende lichaamsuitdrukkingen van een paard?
 - 1 Met de staart zwaaien.
 - 2 De staart tussen de achterbenen knijpen.
 - 3 Oren die naar voren wijzen en regelmatig opzij en naar achteren draaien.
 - 4 Oren die plat in de nek liggen.
 - 5 Met de ogen rollen en de tanden ontbloten.
 - 6 Kauwende bewegingen maken door de mond te openen en weer te sluiten en dit snel achter elkaar te herhalen.
 - 7 De achterhand snel naar je toe draaien.
 - 8 Met de voorvoet over de grond krabben.
 - 9 Krachtig uitblazen van adem door de neusgaten.
 - 10 Tandenknarsen.

3.4 Afsluiting

Je hebt in dit hoofdstuk geleerd dat het paard een typisch kuddedier is. Daardoor vertoont het een bepaald gedrag. Dit gedrag kan wel door de mens worden beïnvloed, maar er blijft altijd een kuddedierinstinct bestaan.

Alle dingen die in dit hoofdstuk aan de orde zijn gekomen, kunnen je helpen om beter te begrijpen hoe een paard zich voelt. Je hebt geleerd de paardentaal te verstaan en weet nu ook waarvan een paard kan schrikken en wat een paard ruikt, hoort en ziet. Als je met deze dingen rekening houdt en let op de signalen die het paard uitzendt, kun je rustig naar een paard toelopen.

4 Omgaan met paarden

Oriëntatie

Je hebt nu al een heleboel geleerd over het gedrag van een paard. Bij alle dingen die je doet in de omgang met het paard en tijdens de verzorging ervan, moet je hier heel goed rekening mee houden. In dit hoofdstuk zul je leren hoe je een paard een halster aandoet, hoe je een paard geleidt naar bijvoorbeeld de wei of naar de stal, hoe je een paard op een veilige manier kunt vastzetten, maar ook hoe je een paard kunt longeren en monstere. Daarvoor moet je natuurlijk ook iets weten over de verschillende gangen die een paard heeft.

4.1 Het geleiden en vastzetten van een paard

Je zult vaak een paard van de ene naar de andere plaats moeten brengen. Meestal draagt het paard dan een halster, zodat je met een daaraan bevestigd halstertouw het paard stevig kunt vasthouden. Bij het geleiden is het natuurlijk belangrijk dat je rekening houdt met moeilijke doorgangen en risicosituaties. Wanneer je zelf goed weet waar je op moet letten en welke problemen je zou kunnen tegenkomen, kun je rustig en zelfverzekerd te werk gaan. Het paard voelt zich dan veilig en laat zich gemakkelijk leiden.

monstere Bij verkoop of een keuring wordt het paard op een bepaalde voorgeschreven manier geleid. Dit wordt *monstere* genoemd. Wanneer je een paard ergens moet vastzetten, is het belangrijk, dat je weet waar dit veilig kan gebeuren. Ook moet je het paard zodanig kunnen vastzetten, dat in een eventuele panieksituatie het paard heel snel losgemaakt kan worden.

Halsters

Een paard draagt vaak een halster, bijvoorbeeld als er niet gewerkt wordt. Maar halsters worden ook gedragen in de showring. Voor ieder gebruik is er wel een geschikte halster te koop. De materialen waarvan een halster is gemaakt, kunnen heel verschillend zijn. Een gewone halster bestaat uit een neusriem, een kinriem, bakstukken, een keelriem en een kopstuk. Meestal zit de sluiting aan de zijkant van het hoofd, bij de keelriem. Er zit boven de sluiting een gesp waarmee je de halster op maat kunt maken. Bij een veulenhalter (en bij andere halsters soms ook) kan vaak de neusriem op maat gemaakt worden.

Een halster mag nergens knellen, want het paard moet natuurlijk gewoon kunnen eten en ademen. Bovendien zou een schurend halster kale plekken veroorzaken. De neusriem mag niet te laag hangen, want dan raakt het paard de halster te gemakkelijk kwijt. Hij moet op het harde neusbeen liggen om een vrije ademhaling mogelijk te maken. Verder mogen de bakstukken niet te dicht bij de ogen zitten en de oren mogen geen last hebben van het kopstuk. De keelriem mag de

kauwbewegingen van de kaken niet hinderen, maar moet wel iets strakker zitten dan bij een hoofdstel om uittrekken te voorkomen.

De meest voorkomende stalhalsters zijn gemaakt van kunststof of leer, maar ook een touwhalster is mogelijk. Leren halsters zijn duur en je moet ze goed onderhouden, zodat ze een redelijke tijd meegaan. Een paard kan een leren halster altijd kapottrekken, ook al is het leer nog zo sterk en goed onderhouden. Een nylon halster is een stuk goedkoper, is heel sterk en heeft nauwelijks onderhoud nodig. Je kunt het wassen. Er bestaan ook stalhalsters van andere materialen, bijvoorbeeld sisal of linnen. Ze zijn eenvoudig en goedkoop.

Showhalsters zijn vooral bedoeld om tijdens een show het hoofd zo goed mogelijk te laten uitkomen.

Fig. 4.1
Halster.

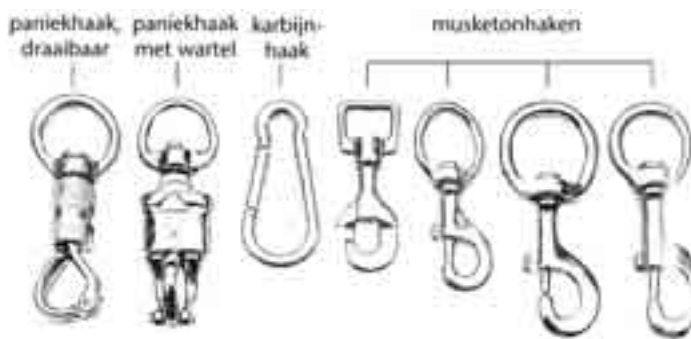
Je gebruikt een halster om een paard te leiden of vast te zetten. Het is niet de bedoeling dat het paard dag en nacht met een halster blijft rondlopen. De kans op kale plekken of wondjes aan het hoofd wordt dan groot. In de wei kan een paard met zijn hoef of ijzer in de halster blijven hangen als hij gaat rollen. Ook in de box kan het paard met zijn halster aan een uitsteeksel blijven hangen.

Aan de halster wordt meestal een touw bevestigd, maar ook een kunststof koord of leren riem is mogelijk. Deze laatste materialen zijn in geval van nood moeilijker door te snijden en glijden ook gemakkelijker door je hand en kunnen dan verbrandingsverschijnselen veroorzaken.

Bij het aandoen van een halster houd je de halster in je linker hand, ga je naast het hoofd van het paard staan en breng je je rechter hand onder de kaak door naar het neusbot. Het hoofd ligt nu als het ware in je rechter arm. Leg eerst het halstertouw rond de hals, daarna schuif je de halster rond het hoofd, haal een voor een de oren erdoor en maak de sluiting vast.

Het halstertouw zit meestal aan het halster vast met een musketonsluiting of een paniekhaak.

Fig. 4.2
Verschillende
bevestigingsmogelijkhe-
den voor het halstertouw.

paniekhaak

Een *paniekhaak* kun je met een ruk losmaken als het nodig is. Dit is een goede oplossing voor het vastzetten van een paard in een trailer of stal. Bij het geleiden van een paard zou je misschien te gemakkelijk de haak opentrekken als het paard verzet pleegt.

Vasthouden en geleiden

Als je een paard vasthoudt, sta je aan de linker kant van het paard. Met de rechter hand houd je de teugels of het halstertouw vast. En met je linker hand het uiteinde van de teugels of het touw. Je rechter hand moet je niet te dicht bij het paard houden, ongeveer 25 cm van het hoofd.

Als je het paard gaat geleiden, blijf je naast de hals en de schouder van het paard lopen. Als je wilt wenden, doe dat dan altijd naar rechts, zodat het paard zijn hals kan gebruiken om in balans te blijven. Als je het paard naar je toe keert, is de kans groot dat het paard uit balans raakt en op je tenen gaat staan.

Bedenk dat je niet naast het paard door een deur kunt. Als het paard beklemd raakt in een nauwe doorgang, of de deken of het zadel blijft ergens achter haken, kan dit paniek bij het paard veroorzaken. Hij wil dan zo snel mogelijk de deur door of het hek uit en jij loopt het risico onder de voet te worden gelopen. Bovendien kan het paard zijn heupen beschadigen aan de deurpost. Daarom loop je voor het paard de staldeur uit, daarna ga je weer naast zijn schouder lopen. Pas er altijd voor op dat de voorbenen van het paard je niet kunnen raken. Zorg er ook altijd voor dat de deur of het hek open blijft staan terwijl je het paard er doorheen leidt.

Laat je nooit meetrekken door het paard en wees er altijd op bedacht dat het paard ergens van kan schrikken en dan wil wegspringen. Stel het paard dan zo goed mogelijk gerust en neem de teugel een beetje korter, zodat je meer contact houdt. Zorg er ook voor dat het halstertouw voldoende lang is, dan kun je, als het paard plotseling schrikt en steigert, het touw verlengen en kan het paard zich niet losrukken.

Wikkel het halstertouw nooit om je hand of arm. Als het paard op hol slaat, word je meegesleurd. Steek ook nooit je vingers door de ring van de halster als je het paard geleidt. Als hij er vandoor gaat, krijg je ze misschien niet los.

Wanneer een paard zich niet laat geleiden, helpt het niet het paard vooruit te trekken. Het paard zal dan eerder gaan hangen of achterwaarts gaan. Meestal helpt het om met je rechter vuist tegen de kin van het paard te duwen of met je stem het paard te activeren.

Monsteren

Het lijkt allemaal heel simpel, gewoon lopen met een paard. Maar dit is verschrikkelijk moeilijk. Er komt veel bij kijken en zoals vaak is ook hier de veiligheid weer heel belangrijk.

Een paard wordt gemonsterd bij:

- aan- of verkoop,
- keuringen,
- veterinaire keuring.

Het maakt natuurlijk wel verschil of je monstert voor een dierenarts of voor een keuring. Zorg ervoor dat je altijd een goede halster hebt, maar liever nog een goed hoofdstel met een ketting of een lang touw (longe). Loop altijd aan de linker kant en volg de aanwijzingen op van dierenarts of jury. Draai altijd rechtsom, tenzij anders wordt gevraagd. Loop zo, dat de dierenarts of jury het paard kan beoordelen. Ook voor monsteren geldt weer dat je het leert door het te doen, dus oefen met verschillende paarden.

Fig. 4.3
Looprichting bij het monsteren.

De monsteraar

Zorg dat je er netjes en verzorgd uitziet. Draag stevige, witte sportschoenen of jodhpurs, draag lang haar in een staart en loop niet met een open jas. Er zijn stamboeken die een speciaal tenue vereisen. Bij KWPN-keuringen is dit bijvoorbeeld: wit met een rode stropdas.

De monsterknecht

Het tenue van de monsterknecht is gelijk aan dat van de monsteraar. De monsterknecht bepaalt de plaats van opstellen; de monsteraar moet twee meter voor de monsterknecht opstellen. Ga correct staan en houd de chambrière (zweep) midden voor het lichaam. Zorg dat het paard attent staat.

De verzorging van het paard

Het paard moet in een goede voedingstoestand verkeren. Dit wijst op een goede gezondheid en een goede verzorging. Dit betekent dat de huid schoon moet zijn, de haren moeten vlak liggen en glanzen en het paard moet in een goede conditie verkeren. De hoeven moeten verzorgd zijn en als het paard beslagen is, moet het beslag goed passen. Geef een paard nooit een paar dagen voor de keuring nieuw beslag, maar doe dit twee weken van tevoren. De hoeven moeten goed schoongemaakt zijn. De aftekeningen zijn smetteloos wit en de manen en de staart zijn schoon en uitgeborsteld. Het verdere toilet is afhankelijk van het ras. De kenmerken van het ras moeten namelijk bewaard blijven.

Het voorbrengen

Het voorbrengen kun je doen aan een monsterhalster of aan een hoofdstel. Een monsterhalster past bijna altijd en werkt in op de neus van het paard. Een hoofdstel daarentegen moet vaak per paard veranderd worden en werkt in op de lagen van het paard. In sommige gevallen zal de profiellijn mooier uitkomen als je een Engelse neusriem bevestigt aan het hoofdstel. De linker teugel moet altijd door de linker trensring gehaald worden en aan de rechter trensring bevestigd worden. Je kunt ook een ketting bevestigen aan het bit.

Hulpmiddelen

Blijf altijd voorzichtig met het gebruik van hulpmiddelen. Gemberen geeft een onnatuurlijke staatdracht, waardoor de kroep moeilijk te beoordelen is en de rug gauw weggedrukt wordt. Bovendien is het heel vervelend voor het paard. Het aanjagen door middel van gerinkel en zweepgeklap veroorzaakt vaak spanning, actie, in galop springen of scheef lopen.

Het opstellen

Bij het monstereen stelt men een paard in principe open op, tenzij bijvoorbeeld de dierenarts anders vraagt. Het paard moet vijf meter dwars voor de jury opgesteld worden, zodat de jury er zonder risico omheen kan lopen en het paard van terzijde kan beoordelen. De voorhand mag niet lager staan dan de achterhand. Denk aan het opstellen bij wind en regen. Het front is naar links gesteld, de voorbenen staan bijna naast elkaar, maar zodanig dat het linker voorbeen iets voor het rechter voorbeen geplaatst wordt en het rechter achterbeen voor het linker achterbeen. Alle vier de benen moeten zoveel mogelijk belast zijn. De laatste beweging van het paard is dat hij met het buiten voorbeen een halve pas maakt. Om het paard zo opgesteld te krijgen is het belangrijk dat je de beenzetting van het paard kent. Druk het hoofd niet te veel omhoog, want hierdoor zullen de rug en de lendenen zakken, waardoor de indruk ongunstig wordt.

Fig. 4.4

Open opstellen.

Als monsteraar loop je links naast het paard, je eigen rechter heup iets voor de linker boeg van het paard. De rechter arm moet je stil maar niet stijf houden. Je schouder, elleboog en polsgewricht moeten de bewegingen van het paard kunnen volgen. Pas

je pas zoveel mogelijk aan het paard aan. Loop licht en laat je niet meetrekken door het paard. Dit lopen moet je van tevoren oefenen.

De monsteraar houdt het paard met de rechter hand achter de kin vast. Als het paard langer gelaten wordt, zal het zich beter kunnen tonen. Dit moet wel van tevoren getraind worden. Het is belangrijk dat er altijd contact op de teugel bewaard blijft, zo kun je beter aanvoelen of het paard weg wil springen. Houd de teugel of het touw in je rechter hand en het uiteinde in de linker hand. Als je een zweepje nodig hebt, bijvoorbeeld bij moeilijke hengsten, neem je dit ook in de linker hand. Bij het opstellen neem je de teugels in beide handen en loop je de laatste paar meters achterwaarts voor het paard, zodat je de beenzetting in de gaten kunt houden bij het opstellen. Als het paard is opgesteld, neem je de teugels weer in beide handen en blijf je voor het paard staan, zodanig dat de jury, de dierenarts of de koper het paard helemaal kan bekijken. Let erop dat het paard recht blijft staan.

Fig. 4.5

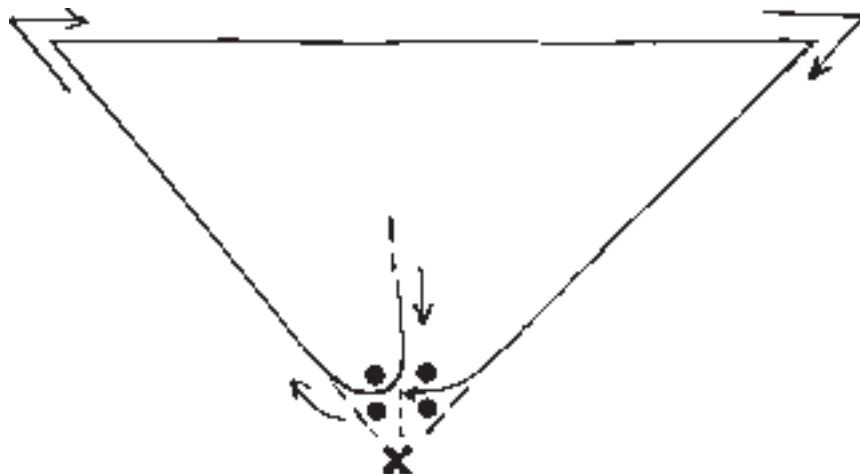
*Monsteren van een paard
in draf.*

Het lopen

Bij het monsteren op een rechte lijn is de stand van het paard goed te beoordelen. Een nadeel is, dat je de ruimte van de gang moeilijk kunt zien. De wendingen maak je steeds in stap en rechtsom. Hierdoor voorkom je dat het paard je op de voeten springt en de jury kan het paard op deze manier beter blijven beoordelen. Met een kreupel paard wend je in het algemeen zo, dat het pijnlijke been aan de buitenkant blijft, tenzij de dierenarts anders verlangt. Bij het monsteren in driehoeksverband stap je in een rechte lijn eenmaal heen en terug en ga je dan pas de 'driehoek draven'. Zo wordt de keuringscommissie of de dierenarts in staat gesteld het paard in draf van voren en van achteren te beoordelen, maar ook van de zijkant. Zo kan de ruimte van de drafbeweging bekeken worden. Opstellen doe je altijd twee keer: voor dat je het gangwerk toont en nadat je het gangwerk hebt getoond.

Fig. 4.6
*Monsteren op de
driehoek.*

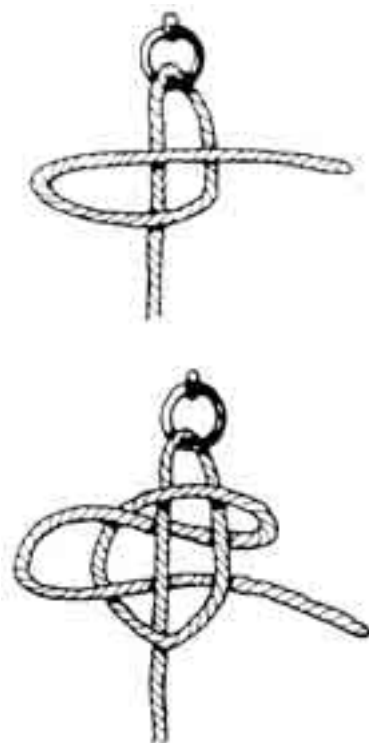
Vastzetten

Voor veel paarden is vaststaan aan een touw iets heel gewoons, omdat ze bijvoorbeeld in stands staan. Bij andere paarden komt het af en toe voor, in de trailer, bij de hoefsmid of tijdens het poetsen.

Je moet er bij het vastzetten altijd rekening mee houden dat een paard een vluchtdier is. Als het ergens van schrikt, wil het weg. Als het op dat moment vaststaat, gaat het dus met zijn volle gewicht aan het touw hangen tot er iets breekt, zodat het kan vluchten. De halster moet dus stevig zijn. Het halstertouw wordt vastgemaakt met de *paardenknoop*. Deze kun je altijd met een ruk lostrekken als dat nodig mocht zijn.

paardenknoop

Fig. 4.7
De paardenknoop.

Paarden die vaak vaststaan en ontdekt hebben hoe ze de paardenknoop moeten lospeuteren of paarden die het halstertouw doorvreten, kunnen worden vastgezet met een stevige ketting met een panieksluiting.

Bij het vastzetten moet je het paard ruimte genoeg geven om zijn hoofd en hals vrij te bewegen, dan kan hij alles om zich heen in de gaten blijven houden en schrikt minder snel.

Het touw moet niet zo lang zijn, dat het paard eroverheen kan stappen of met het hoofd onder het touw kan raken. Paarden in stands hebben vaak aan de halster een lang touw met een klos eraan. Daardoor blijft er voor het paard voldoende mogelijkheid om zich te bewegen en de klos houdt het touw strak, zodat het paard niet met zijn voorbeen over het touw kan stappen.

Het object waaraan je het paard vastzet, een ring of een paal bijvoorbeeld, moet stevig vastzitten en in ieder geval op schofthoogte zitten. Het paard loopt dan bij een schrikreactie minder risico om letsel op te lopen aan hals en rug.

Je moet een paard nooit vastzetten aan de teugels, want bij een schrikreactie kan hij beschadigingen aan de mond oplopen.

Als het mogelijk is, moet je het paard vastzetten met zijn hoofd naar buiten gericht en de achterhand naar een muur of een balk. Als het paard dan schrikt of zich verzet, zal hij niet naar achteren gaan of aan het touw gaan hangen.

Naar de wei brengen

Als je een paard naar de wei gaat brengen, moet je je goed bedenken wat er kan gebeuren. Het paard voelt dat het zo meteen vrij zal zijn en raakt daardoor opgewonden. Voorkom problemen en gevaarlijke situaties door goed op te letten en houd het paard onder controle. Als je bij de wei komt, is het het beste als je tussen het paard en het hek gaat staan. Zo kun je het hek open doen zonder dat het tegen het paard aankomt. Doe het hek ver genoeg open om jezelf en het paard door te laten. Leid het paard dan de wei in en keer om het hek weer dicht te doen. Houd het paard stevig vast en laat je niet de wei intrekken. Loop dan een flink stuk de wei in, weg van het hek, draai weer om, zodat het paard naar het hek kijkt. Nu ga je voor het paard staan en doe je de halster af. Doe rustig en maak het paard niet extra opgewonden. Stap dan achteruit en draai niet je rug naar het paard. Blijf het paard in de gaten houden terwijl je (achterwaarts) terugloopt naar het hek. Het paard zal blijven staan of verder de wei inlopen in plaats van jou achterna te lopen. Zo kun je dan gemakkelijk het hek weer opendoen en de wei uitgaan. Je voorkomt op deze manier dat je in een onveilige situatie komt door vreugdesprongen van het paard. Natuurlijk sluit je het hek weer goed af.

Wanneer er al andere paarden in de wei zijn, is het verstandig om deze op afstand te houden, want je weet nooit precies wat de reacties van de paarden op de nieuwkomer zullen zijn.

Laat een paard nooit los als je het niet volledig onder controle hebt. De risico's dat je door bokken of wild weggalopperen gewond raakt, zijn dan veel te groot. Maar bedenk wel, dat je eigen veiligheid altijd belangrijker is dan die van het paard. In noodgevallen geldt daarom: laat maar los.

Vragen 4.1

- a Waarom mag je een paard nooit vastzetten aan een staldeur?
- b Je brengt een paard naar een wei waarin al een paar andere paarden staan. Waarom moet je die op afstand houden en hoe zou je dat kunnen doen?
- c Bij het geleiden van een paard maak je de wending altijd rechtsom. Waarom is dat?
- d Waarom zal een dierenarts soms vragen om andersom te wenden?
- e Wat versta je bij monsteren onder 'open opstellen'?

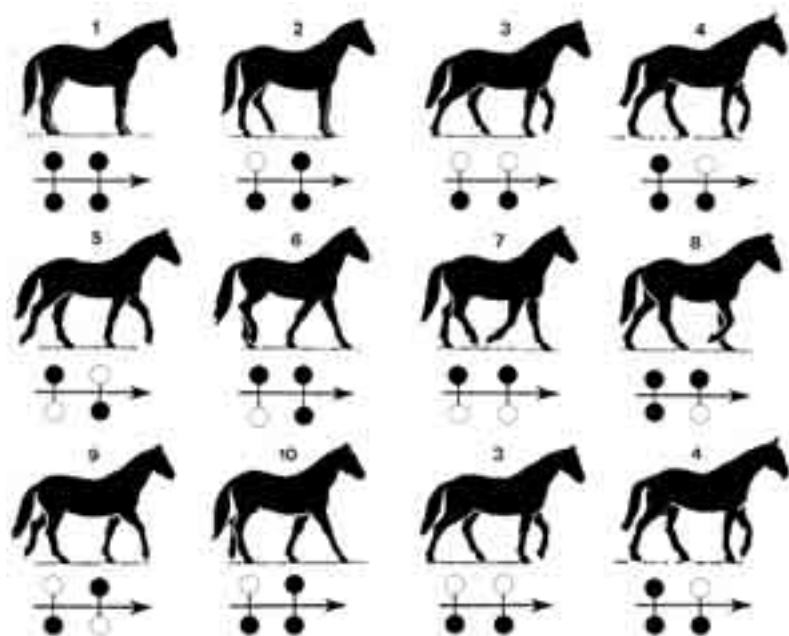
4.2 De gangen van het paard

Een paard heeft verschillende manieren van voortbewegen. Dit noem je de gangen van het paard. Daarbij worden de benen in verschillende volgorde neergezet en rust het paardenlichaam op een of meer benen. Bij de snellere gangen komen er momenten voor, dat het paardenlichaam op geen enkel been rust en eventjes helemaal in de lucht zweeft. Dit noem je het zweefmoment. Als je luistert naar een paard dat voorbijkomt, hoor je bij de verschillende gangen verschil in regelmaat waarin de voeten worden neergezet. Je kunt het vergelijken met dansen op verschillende soorten muziek. Deze regelmaat noem je de takt van de beweging.

De stap

De stap is een viertakt beweging. Alle vier de benen worden afzonderlijk geplaatst. Dit is op een harde ondergrond heel goed te horen. De verplaatsingsvolgorde is: rechtsachter, rechtsvoor, linksachter, linksvoor. Het paard wordt altijd door twee of drie benen ondersteund.

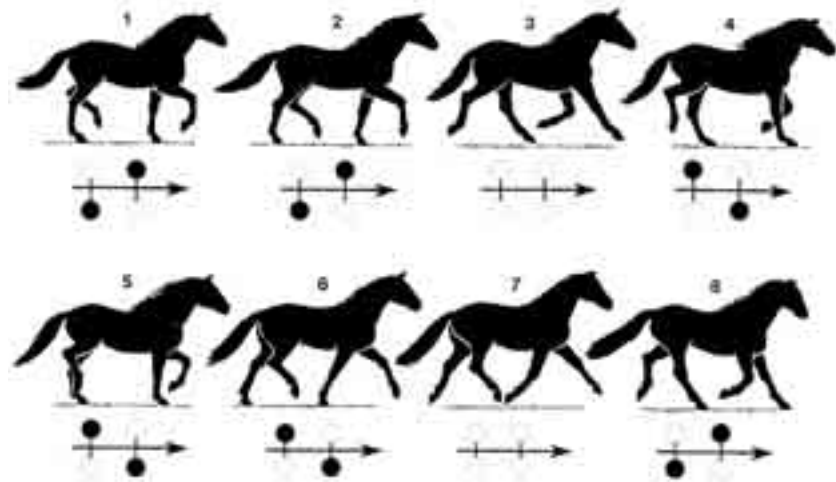
Fig. 4.8
De stap.

De draf

Dit is een tweetakt beweging. Het verplaatsen van de benen gebeurt in diagonale paren, min of meer gelijktijdig. De verplaatsingsvolgorde is: rechtsvoor en linksachter tegelijkertijd, linksvoor en rechtsachter tegelijkertijd. De ondersteuning van het paard gebeurt telkens door een diagonaal paar benen, afgewisseld met een zweefmoment.

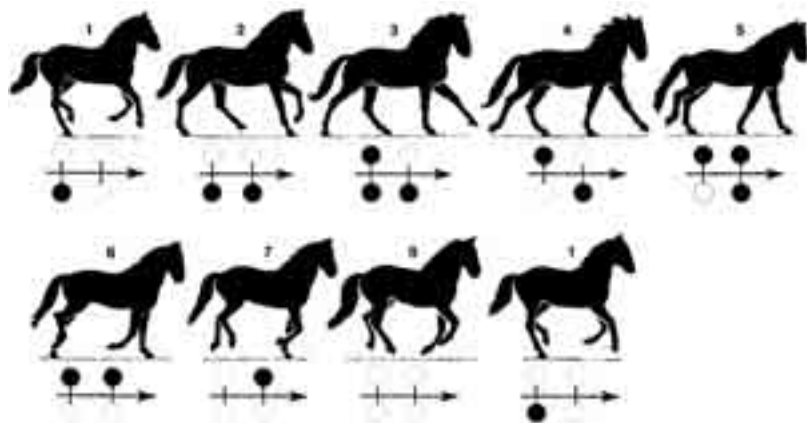
Fig. 4.9
De draf.

De galop

Dit is een drietakt beweging. Bij de rechter galop is de volgorde van het neerkomen van de benen: linksachter, linksdiagonaal (lv, ra), rechtsvoor, zweefmoment, linksachter enzovoort. Het paard wordt eerst door een been, daarna diagonaal en daarna door drie benen ondersteund, waarna een zweefmoment volgt. Bij de linker galop begint de beweging natuurlijk bij het rechter achterbeen. Je spreekt van linker galop als het linker voorbeen voorgrijpt, en bij rechter galop is dit uiteraard het rechter voorbeen.

Fig. 4.10
De linker galop.

De telgang

De telgang (ook wel pace genoemd) is een natuurlijke gang bij IJslanders en dravers (pacers) in Noord-Amerika. De benen aan de linker kant of aan de rechter kant van

het lichaam worden ongeveer tegelijkertijd verplaatst. Dit geeft een schommelend effect, zoals bij een giraf of kameel, die ook in telgang lopen. De verplaatsingsvolgorde van de benen is : rechter paar benen, linker paar benen. De ondersteuning gebeurt telkens door een paar benen aan een kant van het lichaam (dit noemen we ook wel lateraal), afgewisseld door een zweefmoment.

De töllt

Deze gang (ook wel staptelgang genoemd) komt vooral bij IJslanders voor. Het is een snellere viertakt beweging dan de stap, waarbij de verplaatsingsvolgorde net is als bij de stap: rechtsachter, rechtsvoor, linksachter, linksvoor, maar het gaat veel sneller en de benen worden eerder opgenomen. Daardoor is er altijd ondersteuning door een of twee benen, terwijl het er bij de stap altijd drie zijn.

Vragen 4.2

- a De stap noemen we een viertakt beweging. Wat bedoelen we daarmee?
- b Bij de draf en de galop is er sprake van een zweefmoment. Wat is dat?
- c In de telgang wordt het paard lateraal ondersteund. Leg uit wat dat is.
- d Hoe is de ondersteuning in de draf?
- e Wat is het verschil tussen een linker galop en een rechter galop?
- f Bij welk ras komt de töllt voor?

4.3 Longeren

Ieder paard heeft regelmatig beweging nodig, daarvoor is longeren een oplossing. Longeren is ook een goede manier om jonge paarden te trainen. Ze leren dan wat de hulpen van stem, teugel en zweep betekenen. Bij het longeren wordt gebruik gemaakt van een aantal speciale hulpmiddelen.

Het doel van longeren

longeren Onder *longeren* verstaan we het laten lopen van een paard aan een lijn die longe heet. Degene die het paard longeert, laat het paard in een cirkel om zich heen lopen. *appèl* Daarbij is het de bedoeling dat het paard onder *appèl* staat van degene die de longe hanteert. Het paard moet gehoorzamen aan de hulpen die de longeerder geeft met de longe, de longeerzweep (*chambrière*) en de stem, net zoals een gereden paard aan de inwerkingen van zit, kuit en teugels van de ruiter. Het is de bedoeling dat het paard actief aan de longe leert gaan met een regelmatige gang. Daarbij horen de spieren in de hals en rug aangespannen te zijn, zodat bij aandrijving de achterhand beter onder het lichaam wordt geplaatst. Longeren is een prima hulpmiddel bij het zadelmak maken van een paard. Het paard wordt vertrouwd met de mensen en leert gehoorzamen.

Behalve voor het geven van beweging en training is longeren ook een geschikte methode om een paard losser en buigzamer te maken. Ook kun je de gangen van het paard dan beter bekijken, bijvoorbeeld om een eventuele kreupelheid op te sporen. Longeren leer je door het vaak te doen, je krijgt er steeds meer handigheid en inzicht in.

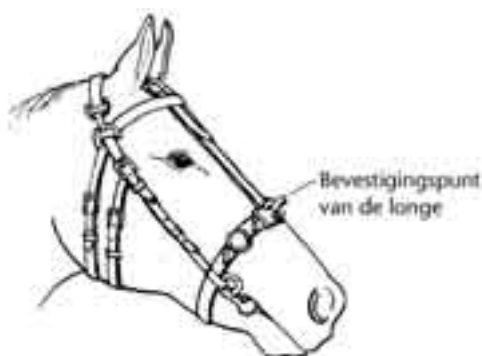
Benodigdheden

Bij het longeren gebruik je een kaptoom of trenshoofdstel, longe, chambrière, longeersingel, eventueel hulpteugels, pijprousen of bandages en handschoenen.

De kaptoom

kaptoom De *kaptoom* heeft een keelriem en een kaakriem. Midden op de neusriem zit een ring waaraan de longe bevestigd kan worden. Aan weerszijden daarvan zitten nog twee ringen waaraan eventuele hulpteugels vastgemaakt kunnen worden. De keelriem mag iets strakker dan normaal en de kaakriem moet zo vast zitten, dat de bakstukken niet in de ogen kunnen komen. Ook de neusriem moet vrij strak bevestigd worden, twee vingers onder het jukbeenuitsteeksel, om verschuiven te voorkomen. Als de neusriem te laag zit, wordt de neus dicht geklemd.

Fig. 4.11
De kaptoom.

Het hoofdstel

Als je een hoofdstel gebruikt, haal je de teugels eraf. Je kunt de longe op verschillende manieren aan het hoofdstel bevestigen. Bijvoorbeeld aan de binnentrensring en aan de lage neusriem, door beide trensrings en weer terug aan de longe achter een knoop. Als je de longe alleen aan de binnentrensring vastmaakt, loop je de kans dat je het bit door de mond van het paard trekt als het paard naar buiten wegdraait. Een andere mogelijkheid is de longe door de binnentrensring te halen en dan over het hoofd heen aan de buitentrensring te bevestigen. In figuur 4.12 zie je manieren van bevestigen die niet goed zijn. Bij deze manieren ontstaat er druk aan de zijde van de mond of drukt het scharnierende gedeelte van de trens tegen het verhemelte.

Fig. 4.12
Verkeerde manieren om de longe te bevestigen.

De longe en de chambrière

longe De *longe* is een lange, soepele lijn, die niet korter mag zijn dan negen meter en niet langer dan elf meter. Hij heeft meestal een wartel aan het kapeind. Aan het andere einde zit een lus om vast te houden. Wanneer de longe te kort is, moet het paard

chambrière

een te kleine cirkel maken. Is de longe te lang, dan is het paard buiten bereik en heb je als longeerder te veel onnodige ballast.

De *chambrière* is een zweep van ongeveer 2,5 meter lang, dik bij het handvat en smal aan het einde, met een slag van drie meter.

De longe moet je zonder slagen en opgerold in grote lussen vasthouden. Zo kun je de longe makkelijk verlengen als de cirkel ruimer moet worden. De lus aan het uiteinde moet je ook in de hand houden en niet om je pols. Als je de longe oprolt, begin dan altijd vanaf het paardenhoofd. Dit doe je door de lussen van de ene hand over te pakken in de andere hand. Als je het paard naar je toe laat komen, neem je de longe over in de rechter hand en breng je met de linker hand de lussen, die bij het oprollen worden gemaakt, over in de rechter hand.

Als het paard correct op de cirkel gaat, is de *chambrière* gericht op de achterhand van het paard. Als het paard de cirkel wil verkleinen, richt je de *chambrière* op de schouder van het paard. Als je de *chambrière* gebruikt als voorwaarts drijvende hulp, dan gebruik je ook altijd je stem erbij. Slaan met de *chambrière* mag nooit. Bij het overgaan op de andere hand neem je de *chambrière* achter je rug om over in je andere hand.

Hulpteugels

Als je met hulpteugels wilt longeren, moet het paard ook een longeersingel of een zadel hebben, om de hulpteugels aan vast te maken.

Een paard moet altijd iets om zijn benen dragen bij het longeren. Zo is hij beschermd tegen strijken en aanschoppen.

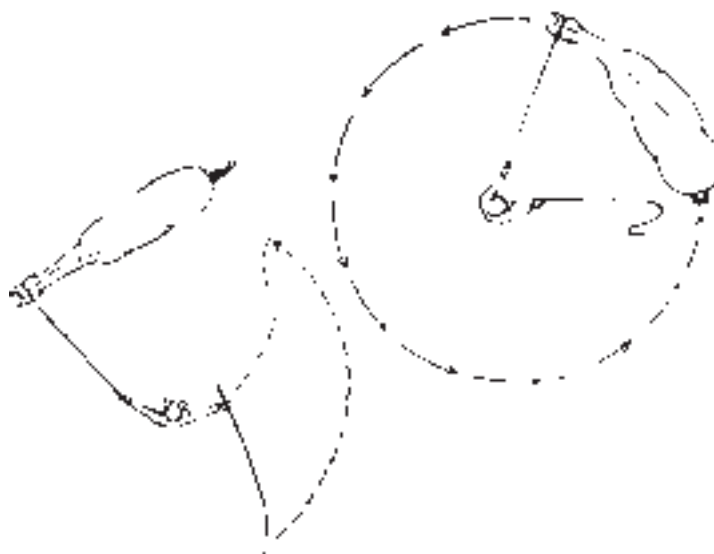
Het longeren

Je kunt het longeren onder de knie krijgen met een goed beleerd en rustig paard.

Daarbij moet je letten op de volgend punten:

- Je sluit het paard op tussen longe en *chambrière*.
- Als je het paard op de linker hand langeert, houd je de longe in de linker hand en de *chambrière* in de rechter hand. Bij longeren op de rechter hand andersom.
- De hoek tussen hoofd en longe en tussen achterhand en *chambrière* moet 70 graden scherp zijn.
- Kom nooit in de lijn voor het hoofd.
- Wees duidelijk en consequent in je commando's.
- Beloon met je stem als het goed gaat.
- Hoe beter het paard afgericht is, des te beter kun je stilstaan op het midden van de cirkel.

Fig. 4.13
*Longeren op de linker
hand.*

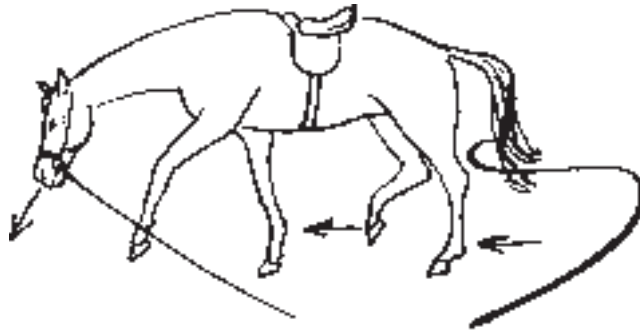
Je begint met longeren op de linker hand, omdat dit de meeste paarden het beste ligt. Soms kan het beter zijn om op de rechter hand te beginnen. Het is belangrijk dat het paard snel genoeg in stap uit het midden weggaat. Daarbij laat je de longe langzaam vieren. Als je de longe te lang vasthoudt, blijft het paard in rondjes om je heen draaien, of draait zelfs om. Wanneer het paard goed doorstapt laat je de cirkel steeds groter worden, terwijl je midden in de cirkel blijft staan. Houd altijd een lichte spanning op de longe. Als de spanning van de longe afgaat, voelt het paard zich vrij, gaat misschien bokken of slaat met een voorbeen over de longe. De aandrijvende en de regelende hulpen van de longe, de chambrière en de stem moeten zo op elkaar zijn afgestemd, dat het paard actief en in een regelmatig tempo aan de longe gaat. Houd je arm als die van een ruiter en zorg dat de longe zonder spiralen of bogen naar je hand loopt. Als het paard na een tijdje de spieren helemaal ontspant, zal het langzamer gaan lopen. Als je hem dan niet aandrijft, houdt hij tenslotte halt. Zorg er met je stem en de chambrière voor dat de gang bewaard blijft. Natuurlijk niet zo, dat het paard schrikt en de spieren weer stijf maakt! Een paard dat zich aan de buiging op de cirkel onttrekt, moet je strakker opsluiten tussen chambrière en longe. Je drijft dan wat meer, waardoor de spanning op de longe sterker wordt. Zo wordt het paard gedwongen zich te buigen op de cirkel.

Doe hetzelfde ook op de rechter hand. Daarvoor laat je het paard eerst naar je toe komen, terwijl je de longe in lussen opneemt in je zweefhand. Beloon het paard, wissel van zweefhand en longeerhand en leidt het paard weer op een cirkel op de andere hand.

Als de stap goed gaat, kun je op dezelfde manier ook de draf aan de longe oefenen. Pas als dit allemaal goed gaat, probeer je een galop aan de longe. Dit gaat natuurlijk veel sneller; nu kun je niet in het midden van de cirkel blijven staan, maar moet je zelf in een kleine cirkel meelopen. Daardoor houd je een beter contact.

Fig. 4.14

Zo moet het paard aan de longe leren gaan.

Als je dit onder de knie hebt, kun je proberen een jong paard aan de longe te laten gaan.

Dit paard moet eerst leren om te gehoorzamen aan de wil van de longeerder. De basis van gehoorzaamheid is vertrouwen, dus is het belangrijk rustige en duidelijke commando's te geven. Laat het paard rustig gaan op de cirkel, op beide handen. Als het paard de hals wil strekken, sta je dit toe met de longe. Beloon altijd op een duidelijke manier. Longeer jonge paarden liever niet aan het hoofdstel. Er kan bij verkeerd longeren gemakkelijk angst voor het bit ontstaan.

De commando's die je bij het longeren gebruikt zijn:

- stap,
- draf,
- galop,
- voorwaarts (voor een overgang naar een snellere of een langzamere gang),
- halt (voor halthouden).

Gelijktijdig met deze commando's geef je de hulpen met de chambrière en met aanhoudingen. De toon waarop je de commando's geeft, is het belangrijkste.

Longeren met hulpteugels

Als je bij het longeren gebruik maakt van hulpteugels, maak je de longe alleen vast aan de ring van de neusriem. Ook een mogelijkheid is de longe vast te maken aan de buitenbitring, nadat je de longe eenmaal om de binnenbitring hebt geslagen. Bijzetteugels geven wat meer contact met de mond en kunnen ook wat meer druk naar beneden geven. Een voorbeeld van bij het longeren gebruikte bijzetteugels is de gogue of de chambon. Bij een gogue lopen er touwtjes of riempjes vanaf de singel tussen de voorbenen van het paard via ringetjes aan het kopstuk naar de bitringen en vandaar weer terug naar de boeg van het paard. De chambon werkt op een dergelijke manier. Als het paard zijn hoofd omhoog doet, drukt het kopstuk op de nek. Hierdoor wordt van het paard gevraagd meer voorwaarts-neerwaarts te lopen.

Vragen 4.3

- a Met welke bedoelingen kun je een paard gaan longeren?
- b Welke hulp geef je tijdens het longeren met de chambrière?
- c Waarom mag de longe niet slap hangen?
- d Hoe maak je het paard tijdens het longeren duidelijk dat hij sneller moet gaan?
- e Wat is het nut van hulpteugels bij het longeren?

4.4 Afsluiting

In dit hoofdstuk heb je geleerd hoe je met een paard moet omgaan, hoe je het paard vastzet en geleidt op een manier die voor het paard en voor jezelf veilig is. Je weet nu wat longeren is, welke hulpmiddelen je daarbij kunt gebruiken en wat je ermee kunt bereiken.

Verder heb je nog geleerd op welke manieren een paard zich kan voortbewegen. Je kunt de verschillende gangen herkennen en benoemen.

Trefwoordenlijst

A

aalstreep 36
albino's 34
appèl 57

B

bruin 33

C

cavalerie 14
chambrière 59

D

drafsport 18

E

endurance 18
exterieur 19

F

fossiele resten 9

G

gesloten stamboeken 22
gezichtsveld 42

H

horsekiller 16

K

kaptoom 58
Koudbloeds 21

L

lichaamstaal 43
longe 58
longeren 57

M

monsteren 47

O

oerpaardje 9
open stamboeken 22

P

paardenknoop 53
paardentypen 22
paniekhaak 49
pony 22

R

robe 33
Romeins rijden 17
rudimentaire lichaamsdelen 10
ruin 29

S

schofthoogte 29
signalement 29
stalondeugden 44
stamboeken 22
Stekelharig 33

T

temperament 21
territorium 10
type 30

V

verdunde vorm 34
volbloeds 21
vos 33

W

warmbloeds 21

Z

zintuigen 40
zwart 33

